

Άκης Παλαιολόγος, «Στρατηγικές της βίας: Η "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας», *Ουτοπία*, τ. 102 (2013), σ. 89 - 112.

Στρατηγικές της βίας: Η "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας

Ο τίτλος του άρθρου, περιγράφει σε μεγάλο βαθμό και τους σκοπούς του: Να περιγράψει και να ερμηνεύσει όψεις της φυσιογνωμίας και της δράσης της ομάδας που διαμορφώθηκε και έδρασε στους κόλπους της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 έως τις αρχές του 1991. Η δράση αυτή, εμπειρείχε τη βία σαν βασικό συστατικό της και κορυφώθηκε με τη δολοφονία του καθηγητή Νίκου Τεμπονέρα, για την οποία δικάστηκε και καταδικάστηκε ως φυσικός αυτουργός, ο πρόεδρος της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, Γ. Καλαμπόκας. Ο χαρακτηρισμός "ομάδα κρούσης" χρησιμοποιείται προκειμένου να περιγράψει την σύνδεση της βίας με την πολιτική πρακτική. Η ιστορική έρευνα για το συγκεκριμένο θέμα είναι δύσκολη. Οι πηγές είναι περιορισμένες, ενώ το φορτίο που φέρει η υπόθεση Τεμπονέρα στη συλλογική μνήμη, εκ των πραγμάτων αντανακλάται και στην έρευνα.¹ Ως εκ τούτου, το συγκεκριμένο άρθρο έχει πρωτόλειο χαρακτήρα.

Το περιβάλλον

Μια σύντομη αναφορά σε όψεις της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής πραγματικότητας της Πάτρας της δεκαετίας του 1980 και των αρχών της δεκαετίας του 1990, κρίνεται απαραίτητη. Και αυτό για να κατανοήσει κανείς πληρέστερα το πλαίσιο, τις συνθήκες και το περιβάλλον υπό τα οποία διαμορφώθηκε και έδρασε η "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας.

Για τους νεολαίους της Νέας Δημοκρατίας, η Πάτρα ήταν μια "δύσκολη" πόλη. Από το 1981 και σε όλο το βάθος της δεκαετίας, η πόλη αποτελούσε έναν από τους ισχυρότερους πολιτικούς και εκλογικούς πόλους του ΠΑΣΟΚ στην ελληνική επικράτεια.² Η πολιτική ηγεμονία του ΠΑΣΟΚ, δεν οφειλόταν μόνο στους ιδιαίτερους

---

¹ Είναι ενδεικτικό ότι όσοι παραχώρησαν προφορικές συνεντεύξεις, ζήτησαν να διατηρήσουν την ανωνυμία τους.

² Τα αποτελέσματα του ΠΑΣΟΚ στις βουλευτικές εκλογικές αναμετρήσεις μεταξύ 1981 και 1990 διαμορφώθηκαν στην Αχαΐα ως εξής (σε παρένθεση τα αποτελέσματα επικρατείας): 1981 - 55,92% (48,07%), 1985 - 52,53% (45,82%), 1989 (Ιούνιος) - 45,52% (38,84%), 1989 (Νοέμβριος) - 48,01% (40,67%), 1990 - 46,68% (38,61%). Τα αντίστοιχα αποτελέσματα της Νέας Δημοκρατίας ήταν: 1981 - 30,62% (35,88%), 1985 - 36,14% (40,84%), 1989 (Ιούνιος) - 38,31% (44,25%), 1989 (Νοέμβριος) - 41,61% (46,19%), 1990 - 41,36% (46,89%). Βλ.

και έντονους πολιτικούς, κοινωνικούς και πελατειακούς δεσμούς της οικογένειας Παπανδρέου με την Αχαΐα, ούτε εξαντλούταν στα μεγάλα ποσοστά που λάμβανε στην περιοχή στις βουλευτικές εκλογικές αναμετρήσεις. Σε μεγάλο βαθμό, η ισχύς του ΠΑΣΟΚ στην πόλη της Πάτρας, πήγαζε από πανελλαδικές μεταβολές: Την ανακατανομή των δικτύων πολιτικής επικοινωνίας, που δημιούργησε η άνοδος του στην εξουσία, κάτι υλοποιήθηκε με την σταδιακή κατίσχυσή του στα τοπικά πολιτικά, συνδικαλιστικά και κοινωνικά δίκτυα και τις ανάγκες πολιτικής επικοινωνίας και προβολής που γεννώνται από την πελατειακή διαπροσωπική συγκρότηση της πολιτικής εκπροσώπησης σε τοπικό επίπεδο.³ Επιπλέον, σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο, από τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης, έως τα μέσα της δεκαετίας του 1980, σημειώθηκε έντονη ανάδυση της κομμουνιστικής Αριστεράς, που διατηρούσε ισχυρά ερείσματα στους φοιτητές, τις εργατικές συνοικίες, την Τοπική Αυτοδιοίκηση και τα εργοστάσια της πόλης.⁴

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990, η Πάτρα βίωνε την σημαντικότερη μεταπολεμικά οικονομική και κοινωνική μεταβολή

---

http://www.bekiris.gr/index.php?option=com_content&view=article&catid=73:2010-05-10-08-14-25&id=2476:-----1974----

³ Για το ζήτημα των πελατειακών σχέσεων, βλ. Ν. Δεμερτζής, "Η επιλεκτική παράδοση της Ελληνικής πολιτικής κουλτούρας σήμερα", στο Ν. Δεμερτζής (επιμ.), *Η Ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα*, Οδυσσεάς, Αθήνα, 1994, σελ. 47 - 71, Καιρίδης Δ., "Η Ελλάδα στη Δεκαετία του 1990: Η Πρόκληση της Μεταρρύθμισης", στο Graham A. - Κ. Νικολαΐδη (επιμ.), *Το Ελληνικό Παράδοξο: Υπόσχεση και Απόδοση*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1998, σελ. 149 - 166. Για την εργασιακή πολιτική του ΠΑΣΟΚ και τη σχέση του με τα συνδικάτα, βλ. Γ. Σπυρόπουλος, *Εργασιακές σχέσεις. Εξελιζόμενα στην Ελλάδα, την Ευρώπη και τον διεθνή χώρο*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998, σελ. 57-62, 98-99, Μ. Σπουρδαλάκης, «Πολιτικά κόμματα και συνδικάτα. Βίοι παράλληλοι», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Εργασία και πολιτική. Συνδικαλισμός και οργάνωση συμφερόντων στην Ελλάδα (1974-2004)*, Αθήνα, 2007, σελ. 146-148. Για το ζήτημα του κρατικού κορπορατισμού στη Μεταπολίτευση, βλ. Σ. Ζαμπάρλουκου, "Συνδικαλιστικό κίνημα και κρατικός παρεμβατισμός στη μεταπολιτευτική Ελλάδα: Μια συγκριτική προσέγγιση", στο Χρ. Λυριντζής - Ηλ. Νικολακόπουλος - Δ. Σωτηρόπουλος (επιμ.), *Κοινωνία και Πολιτική: Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας 1974 - 1994*, Θεμέλιο - Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, Αθήνα, 1996, σελ. 91 - 118. Η παραπάνω βιβλιογραφία είναι ενδεικτική.

⁴ Τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης τα εργοστασιακά σωματεία της Πάτρας ανέπτυξαν έντονη συνδικαλιστική και κινηματική δραστηριότητα, με βασικά αιτήματα την αύξηση των αποδοχών και τη ρύθμιση εργασιακών θεμάτων, ενώ προς τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και ενώ πλησίαζε η αποβιομηχάνιση, η δράση των συνδικάτων προσανατολίστηκε στην αποτροπή των απολύσεων και του κλεισίματος των μονάδων. Βλ. Α. Παλαιολόγος, *Οι εργάτες Τύπου της Πάτρας, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: Φυσιολογία, μεταβολές, πρακτικές, αδημοσίευτη διπλωματική εργασία*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας - Αρχαιολογίας, Ιωάννινα, 2009, σελ. 40. Για την άνοδο και την ριζοσπαστικοποίηση του εργοστασιακού συνδικαλιστικού κινήματος πανελλαδικά, βλ. Ρ. Φακιολάς, *Ο εργατικός συνδικαλισμός στην Ελλάδα*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1978, σελ. 115 - 118, πίν. 1, 3, Ν. Μανίκας, «Το εργοστασιακό κίνημα '74-'81: συνοπτικός απολογισμός», στο Ν. Μανίκας - Μ. Χαραλαμπίδης (επιμ.), *Για ένα νέο συνδικαλιστικό κίνημα*, Αλέτρι, Αθήνα, 1984, σελ. 11-24. Για την Αχαΐα, βλ. Σ. Ματθαίου, «Οι εργαζόμενοι στη χαρτοποιία, 1900 - 1980», στο Χρ. Λούκος (επιμ.), *Βιομηχανίες χαρτου στην Ελλάδα (19ος-20ός αιώνας)*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2008, σελ. 199.

της: Τις τάσεις αποδιάρθρωσης βιομηχανικών κλάδων και συνολικά, την αποβιομηχάνιση.⁵

Βέβαια, τα φαινόμενα κρίσης και αποδιάρθρωσης στη βιομηχανία δεν αφορούσαν μόνο την Πάτρα, αλλά συνιστούσαν μια πανελλαδική μεταβολή.⁶ Ωστόσο, η αποβιομηχάνιση ήταν ιδιαίτερα επώδυνη για τον εργατικό πληθυσμό, τον κοινωνικό ιστό και την οικονομική λειτουργία της Πάτρας, καθώς μεταφράστηκε με το κλείσιμο μιας σειράς σημαντικών εργοστασίων και ένα μεγάλο κύμα απολύσεων. Η περίπτωση της κλωστοϋφαντουργίας της Πειραιϊκής - Πατραϊκής, απασχολούσε την τοπική δημοσιότητα από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990, συμπύκνωνε τόσο συμβολικά, όσο και υλικά τους κραδασμούς που δεχόταν η κοινωνία και η οικονομία της πόλης, από την αποβιομηχάνιση. Η Πειραιϊκή - Πατραϊκή έγινε το επίκεντρο των παραπάνω κραδασμών, τόσο λόγω του μεγάλου αριθμού εργατών που απασχολούσε, όσο και της έντονης αντίστασης των εργαζομένων.⁷ Από την άνοιξη του 1990, η Πειραιϊκή-Πατραϊκή είχε μετατραπεί σε ένα ιδιότυπο κέντρο αντίστασης, με τον ραδιοφωνικό σταθμό "Αλληλεγγύη", των απολυμένων της μονάδας, να ζητά τη συστράτευση όλων των Πατριτών, ενάντια στις μαζικές απολύσεις και τα σχέδια συρρίκνωσης.⁸ Τα μεγάλα πλήγματα που δέχτηκε η πόλη από την αποβιομηχάνιση, αποτυπώθηκαν στην απώλεια χιλιάδων θέσεων εργασίας.⁹ Το 1991, η Πάτρα είχε χάσει ένα σημαντικό τμήμα της δευτερογενούς απασχόλησης, που εκφραζόταν μέσω της βιομηχανικής, βιοτεχνικής και μεταπρατικής δραστηριότητας,

---

⁵ Ν. Σαραφόπουλος, *Ιστορικό Λεύκωμα της Αχαϊκής Βιομηχανίας, 1825 – 1975*, Επιστημονικό Πάρκο Πατρών, Πάτρα, 2008, σελ. 521.

⁶ Π. Καζάκος, *Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά. Οικονομία και οικονομική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα 1944 – 2000*, Πατάκης, Αθήνα, 2001, σελ. 359, 358 – 364, 375 – 389, 403, 463 – 474, Δ. Κατσορίδας, «Παρατηρήσεις για την 'Αποβιομηχάνιση'», *Ουτοπία*, τ. 18, 1995, σελ. 64 – 65, Γ. Καλογήρου, «Προβληματικές δομές στην ελληνική βιομηχανία: Η δημιουργία και οι απόπειρες αντιμετώπισης του Προβλήματος. Δημόσιες και ιδιωτικές στρατηγικές», στο Τ. Γιαννίτσης (επιμ.), *Βιομηχανική και τεχνολογική πολιτική στην Ελλάδα*, Θεμέλιο, Αθήνα 1993, σελ. 131 - 184, Κ. Δρακάτος, *Ο μεγάλος κύκλος της ελληνικής οικονομίας (1945-1995)*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1997, σελ. 88.

⁷ Το 1984, η Πειραιϊκή – Πατραϊκή περιήλθε στον έλεγχο του Οργανισμού Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων. Το 1986 έγινε μετοχοποίηση των χρεών και δημιουργήθηκαν συνολικά 10 θυγατρικές εταιρείες. Από τα μέσα του 1990, η μονάδα Πάτρας της εταιρείας υπολειπομένη και η δραστηριότητά της σταμάτησε τον Οκτώβριο του 1992. Για την Πειραιϊκή – Πατραϊκή και συνολικά για την αποβιομηχάνιση στην Πάτρα, βλ. Π. Γεωργακοπούλου – Κ. Δροσόπουλος – Ι. Καραθανάση – Ν. Παπαδόπουλος, *Καταγραφή και αποτύπωση μη λειτουργουσών βιομηχανιών στην Περιοχή Πατρών*, τ. 1 – 6, ΤΕΕ/Τμήμα Δυτικής Ελλάδας, Πάτρα, 1999, Ι. Γιαννακόπουλος – Κ. Κυριαζής – Κ. Παναγιώτου – Γ. Παπασταματίου – Ν. Σαραφόπουλος, *Γενική Αποτύπωση της κατάστασης των βιομηχανιών: Πειραιϊκή – Πατραϊκή ΑΕ, Pirelli Hellas ΑΕ, ΕΒΟ ΑΕ και Χαρτοποιίες Δυτικής Ελλάδος ΑΕ*, τ. 1 – 2, ΤΕΕ/Τμήμα Δυτικής Ελλάδας, Πάτρα, 1992, σελ. 6 – 157, Ν. Σαραφόπουλος, *Ιστορικό Λεύκωμα της Αχαϊκής Βιομηχανίας, 1825 – 1975*, *ό.π.*, σελ. 243, 280.

⁸ Η Ημέρα, 4/5/1990, 10/6/1990, Πελοπόννησος, 15/4/1990, 9/10/1990.

⁹ ΙΝ.Ε./ΓΣΕΕ Δυτικής Ελλάδας – Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Πάτρας, *Εκβιομηχάνιση και αποβιομηχάνιση. Ο χάρτης της αγοράς εργασίας στην Αχαΐα*, Πάτρα, 2006, σελ. 176 – 177.

ενώ ο τριτογενής τομέας εμφανιζόταν διογκωμένος.¹⁰ Έχοντας χάσει τον δημογραφικό δυναμισμό της¹¹ και βλέποντας την οικονομία της να ταλανίζεται, η πόλη εξέτρεφε έναν υπόκωφο κοινωνικό αναβρασμό, όπως παρατηρούσε ο τοπικός Τύπος.¹² Το εύφλεκτο αυτό μείγμα, συμπληρωνόταν και τροφοδοτούταν από τις καταγιστικές εξελίξεις σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Τα σκάνδαλα και οι αλλεπάλληλες εκλογικές αναμετρήσεις στην Ελλάδα, η κατάρρευση του λεγόμενου ανατολικού μπλοκ, η πορεία της Σοβιετικής Ένωσης προς τη διάλυση, η άνοδος ιδεολογημάτων όπως το τέλος της Ιστορίας και η πρόταξη του νεοφιλελευθερισμού, ως το μοναδικό ρεαλιστικό μοντέλο οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης, συνέθεταν το τοπίο.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώθηκε η "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας και στις παραπάνω συνθήκες, ξεδίπλωσε τη δράση της.

1985 - 1989: Το πρώτο διάστημα

Λίγα στοιχεία είναι γνωστά για την εν λόγω ομάδα τη δεκαετία του 1980. Δεδομένου ότι δεν αποτελούσε ένα αυτόνομο πολιτικό υποσύνολο, αλλά λειτουργούσε στους κόλπους της ΟΝΝΕΔ, δεν έχουν εντοπιστεί γραπτά τεκμήρια για τη συγκρότησή της. Σύμφωνα με μαρτυρίες, ο σχηματισμός του πυρήνα της συγκεκριμένης ομάδας, χρονολογείται το 1985, με επίκεντρο την Τοπική Επιτροπή Βόρειου Τομέως της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας.¹³ Η "ομάδα κρούσης", σχηματοποιήθηκε σταδιακά στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980.¹⁴ Σε ότι αφορά τις πρακτικές της, αυτές στο επίπεδο της βίας, αφορούσαν τη συμμετοχή της σε προεκλογικές συγκρούσεις. Οι συγκρούσεις αυτές σχετίζονταν με την πολιτική συγκυρία: Με την άνοδο και την όξυνση της πολιτικής έντασης και του πολιτικού ανταγωνισμού, για αυτό και διεξάγονταν κατά κύριο λόγο σε προεκλογικές περιόδους. Κυρίαρχα αφορούσαν αφισοκολλήσεις και κομματικές εξορμήσεις.¹⁵ Οι συγκρούσεις και οι συμπλοκές, διεξάγονταν κυρίως με κλιμάκια και ομάδες του ΠΑΣΟΚ, χωρίς ωστόσο να λείπουν και οι εντάσεις με μέλη της Αριστεράς.¹⁶ Οι σχετικές αναφορές στον τοπικό Τύπο είναι σχετικά περιορισμένες.

---

¹⁰ Το 1991 το ποσοστό απασχολούμενων στον δευτερογενή τομέα της πόλης, ήταν περίπου 30%, έναντι των εργαζομένων στον τριτογενή τομέα, που προσέγγιζαν το 60%. Βλ. Θ. Μαλούτας (επιμ.), *Οι Πόλεις. Κοινωνικός και οικονομικός Άτλας της Ελλάδας*, τόμ. 1: Οι Πόλεις, ΕΚΚΕ, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Αθήνα – Βόλος, 2000, σελ. 22 – 23, χάρτες 1 – 3.

¹¹ Θ. Μαλούτας (επιμ.), *Κοινωνικός και οικονομικός Άτλας της Ελλάδας*, ό.π.

¹² *Η Ημέρα*, 11/12/1990.

¹³ Συνεντεύξεις ΠΣ, 21/8/2011, ΓΚ, 16/10/2011.

¹⁴ Συνέντευξη ΒΝ, 30/10/2011.

¹⁵ Συνεντεύξεις ΠΣ, 21/8/2011, ΒΝ, 30/10/2011.

¹⁶ Συνεντεύξεις ΓΚ, 16/10/2011, ΠΧ, 30/10/2011.

Αυτό δεν προξενεί εντύπωση, δεδομένου ότι οι επιθέσεις και οι συγκρούσεις δεν καταγγέλλονταν ονομαστικά από καμία πλευρά για ευνόητους λόγους. Από τις διαθέσιμες αναφορές και προφορικές μαρτυρίες, προκύπτει ότι η συγκεκριμένη ομάδα ενεπλάκη σε συμπλοκές με οπαδούς του ΠΑΣΟΚ και της Αριστεράς, κατά τις προεκλογικές περιόδους των βουλευτικών εκλογών του 1985¹⁷ και των εκλογικών αναμετρήσεων του 1989.¹⁸ Τα περιστατικά βίας δηλαδή, ήταν χρονικά σχετικά μονωμένα και άμεσα συνδεδεμένα με την πολιτική συγκυρία. Ο στενός πυρήνας της ομάδας κρούσης αποτελούταν από περίπου 20 άτομα, ωστόσο σε περιπτώσεις εξορμήσεων, κινητοποιούσε αρκετά περισσότερους.¹⁹ Από τα κεντρικότερα πρόσωπα της εν λόγω ομάδας, ήταν ο Γιάννης Καλαμπόκας, που ανέπτυξε έντονη δημόσια πολιτική δραστηριότητα, καθώς είχε αναρριχηθεί γρήγορα στην τοπική κομματική ιεραρχία και είχε εκλεγεί πρόεδρος της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας. Έως τα τέλη του 1989, η "ομάδα κρούσης" είχε αποκρυσταλλώσει βασικά στοιχεία της φυσιογνωμίας της: Οργανωμένη δομή, εμπειρία στις συγκρούσεις και εργαλειοποίηση της βίας, ως κομμάτι της κουλτούρας της και στοιχείο πολιτικής διαπάλης.

1990: Η όξυνση

Η δράση της "ομάδας κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, κλιμακώθηκε το 1990. Η έντονη πόλωση, η εκτράχυνση του πολιτικού κλίματος και η όξυνση της πολιτικής αντιπαράθεσης,²⁰ καθώς και η διαφαινόμενη νίκη της Νέας Δημοκρατίας στις βουλευτικές εκλογές του 1990, έδωσαν στην "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, τα σχετικά κίνητρα για πιο "δυναμική παρουσία". Η σχετική αφορμή δόθηκε λίγες ημέρες πριν τις εκλογές της 8ης Απριλίου. Συγκεκριμένα, η τοπική ΝΔ κατήγγειλε

---

¹⁷ *Πελοπόννησος*, 11/5/1985, 12/5/1985, 15/5/1985, 17/5/1985, 21/5/1985. Κατά κύριο λόγο, οι καταγγελίες και τα δημοσιεύματα αφορούσαν συγκρούσεις με ομάδες του ΠΑΣΟΚ. Ωστόσο, συμπλοκές ΟΝΝΕΔιτών σημειώθηκαν και με αντιεξουσιαστές, μέλη του ΚΚΕ και του ΚΚΕ Εσωτερικού, το οποίο δημόσια κατήγγειλε "οργανωμένες ομάδες τραμπούκων της ΝΔ" (*Πελοπόννησος*, 15/5/1985). Την οξύτητα του προεκλογικού φανατισμού, διαπίστωνε μετεκλογικά η *Πελοπόννησος*, (*Πελοπόννησος*, 3/6/1985). Προεκλογικά, η έντονη δράση της ΟΝΝΕΔ, πιστοποιείται από τα εύσημα που απένειμε η ίδια εφημερίδα, στις μάχες που έδωσαν τα παιδιά της "Γαλάζιας Γενιάς", με ομάδες και οπαδούς του ΠΑΣΟΚ (*Πελοπόννησος*, 18/5/1985).

¹⁸ *Πελοπόννησος*, 28/5/1989, 31/5/1989, 3/6/1989, 22/10/1989, συνεντεύξεις ΒΝ, 30/10/2011, ΠΧ, 30/10/2011. Στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1989, το προεκλογικό κλίμα ήταν πιο ήρεμο σε σχέση με προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις, καθώς οι προεκλογικές εκστρατείες των κομμάτων ήταν πιο περιορισμένες. Βλ. *Πελοπόννησος*, 5/11/1989. Επιπλέον, πέραν των σχετικών καταγγελιών των προσκεϊμένων στη ΝΔ τοπικών εφημερίδων για την προεκλογική βία του ΠΑΣΟΚ (σημ. 16, 17), και η Αριστερά κατήγγειλε για βίαιη δράση, οπαδούς και ομάδες του ΠΑΣΟΚ. Βλ. *Πελοπόννησος*, 11/5/1985, 6/6/1989. Αντίστοιχες επισημάνσεις κατατέθηκαν και σε προφορικές μαρτυρίες. Βλ. Συνέντευξη ΒΝ, 30/10/2011.

¹⁹ Συνεντεύξεις ΓΚ, 16/10/2011, ΠΣ, 21/8/2011.

²⁰ *Το Βήμα*, 9/12/2008.

βανδαλισμούς σε προεκλογικά της κέντρα καθώς και στο περίπτερο της φοιτητικής παράταξης ΔΑΠ - ΝΔΦΚ, από μηχανοκίνητες ομάδες νεολαίων του ΠΑΣΟΚ.²¹

Το βράδυ των εκλογών της 8ης Απριλίου του 1990, ξέσπασαν εκτεταμένα επεισόδια στο κέντρο της Πάτρας. Όπως έχει καταγραφεί ξεκάθαρα στο διαθέσιμο οπτικό υλικό, ομάδες ατόμων, οπλισμένες με ξύλα και πέτρες, εξαπέλυσαν ορμώμενοι από προεκλογικό κέντρο της ΝΔ, επιθέσεις κατά γραφείων και εκλογικών κέντρων του ΠΑΣΟΚ.²² Τα επεισόδια επεκτάθηκαν και σε άλλα σημεία της πόλης και συνολικά, καταστράφηκαν 24 προεκλογικά γραφεία του ΠΑΣΟΚ.²³ Τις επόμενες ημέρες, βουλευτές και πολιτικό προσωπικό του ΠΑΣΟΚ, καθώς και μέλη της Δημοτικής Αρχής, κατήγγειλαν τους βανδαλισμούς, κάνοντας λόγο για "παρακρατικούς" και "τραμπούκους" της τοπικής ΟΝΝΕΔ. Ο Καλαμπόκας με δηλώσεις του το ίδιο βράδυ διέψευσε οποιαδήποτε εμπλοκή της Νεολαίας της ΝΔ στα επεισόδια.²⁴ Τις επόμενες ημέρες ακολούθησε χαρτοπόλεμος δηλώσεων, και αντεγκλήσεων, μεταξύ τοπικών στελεχών των δύο κόμματος σχετικά με την ευθύνη των επεισοδίων.²⁵

Η "ομάδα κρούσης" απασχόλησε και πάλι τον δημόσιο βίο της Πάτρας λίγους μήνες μετά, στις δημοτικές εκλογές του Οκτωβρίου του 1990. Ο Γιάννης Καλαμπόκας, πρόεδρος της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, διεκδίκησε την ψήφο των δημοτών της Πάτρας, συμμετέχοντας στο ψηφοδέλτιο του συνδυασμού "Το μέλλον της Πάτρας", με επικεφαλής τον βουλευτή της Νέας Δημοκρατίας, Νίκο Νικολόπουλο.²⁶

Στις 14 Οκτωβρίου 1990, μετά την ανακοίνωση του εκλογικού αποτελέσματος,²⁷ προκλήθηκαν στη κεντρική πλατεία της Πάτρας και τις παρακείμενες οδούς, μεγάλης έντασης επεισόδια και συγκρούσεις.²⁸ Εκτεταμένες καταστροφές (σε γραφεία του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ), 40 τραυματίες και επτά συλλήψεις ήταν ο απολογισμός.²⁹ Τις επόμενες ημέρες, ο αντιπολιτευόμενος τοπικός Τύπος αφιέρωσε εκτενή ρεπορτάζ με μαρτυρίες και καταγγελίες, σύμφωνα με τις οποίες, ομάδα 30 περίπου ατόμων, που βρισκόταν έξω από το προεκλογικό κέντρο του

---

²¹ *Πελοπόννησος*, 5/4/1990.

²² Χ. Καραβαγγέλης, *Υπόθεση Τεμπονέρα*, ντοκιμαντέρ, ανεξάρτητη παραγωγή, Πάτρα, 2003.

²³ *Η Ημέρα*, 10/4/1990.

²⁴ Χ. Καραβαγγέλης, *Υπόθεση Τεμπονέρα*, ό.π.

²⁵ *Πελοπόννησος*, 11/4/1990, *Η Ημέρα*, 11/4/1990, 12/4/1990.

²⁶ *Πελοπόννησος*, 7/10/1990, όπου υπάρχει σχετική καταχώρηση.

²⁷ Στις δημοτικές εκλογές του 1990, στον Α' γύρο, ο υποστηριζόμενος από το ΠΑΣΟΚ υποψήφιος, Ανδρέας Καραβόλας συγκέντρωσε το 58,47% έναντι του 37,11% του Νίκου Νικολόπουλου. Βλ. http://www.eetaa.gr:8080/ekloges/dk_ekloges.jsp?select_ota=491&Submit2=Go

²⁸ *Η Ημέρα*, 15/10/1990, *Πελοπόννησος*, 15/10/1990.

²⁹ *Πελοπόννησος*, 15/10/1990.

δημοτικού συνδυασμού "Το μέλλον της Πάτρας" και πίσω από τις γραμμές των ΜΑΤ, εξαπέλυσε επίθεση κατά των υποστηρικτών του νικητή των εκλογών, Ανδρέα Καραβόλα.³⁰ Ο Α. Καραβόλας, με ανακοίνωσή του, κατήγγειλε "επιχείρηση τρομοκρατίας από ακροδεξιούς ροπαλοφόρους", με τη σύμπραξη της αστυνομίας³¹, ενώ ο Ν. Νικολόπουλος διαχώρισε την θέση του, αποδίδοντας τα επεισόδια σε περιθωριακά στοιχεία.³² Λίγες ημέρες αργότερα, η αντιπαράθεση πυροδοτήθηκε και πάλι, όταν ο δημοτικός συνδυασμός του Α. Καραβόλα, "Συνεργασία για την Πάτρα", φωτογράφιζε την ομάδα της ΟΝΝΕΔ για τα επεισόδια της 14ης Οκτωβρίου, κάνοντας λόγο για "δράση γνωστών φασιστοειδών, με επανειλημμένες παρόμοιες ενέργειες".³³ Για την δράση της "ομάδας κρούσης" το συγκεκριμένο βράδυ, τα οπτικά ντοκουμέντα είναι αδιάσειστα: Ο τηλεοπτικός φακός κατέγραψε τον Γ. Καλαμπόκα, να συνομιλεί με ομάδα ατόμων που έφεραν κράνη και λοστούς και τα οποία, στη διάρκεια των επεισοδίων, είχαν ξηλώσει όλη την πρόσοψη του κέντρου διανομής προεκλογικού υλικού του συνδυασμού "Συνεργασία για την Πάτρα".³⁴

Οι μαθητικές καταλήψεις

Το φθινόπωρο του 1990, προκλήθηκε έντονος αναβρασμός στο χώρο της Δευτεροβάθμιας και της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Τις αντιδράσεις πυροδότησε το σχέδιο εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης που προωθούσε η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, ένα νομοσχέδιο που έμεινε στη συλλογική μνήμη ως «νομοσχέδιο Κοντογιαννόπουλου», από το όνομα του τότε υπουργού Παιδείας, Βασίλη Κοντογιαννόπουλου. Το νομοσχέδιο, προέβλεπε μεταξύ άλλων μείωση αργιών, κατάργηση αδικαιολόγητων απουσιών και δεκαπενταμελών μαθητικών συμβουλίων, σύστημα πόντων για έλεγχο της συμπεριφοράς των μαθητών, επιβολή ομοιόμορφης εμφάνιση και υποχρεωτικό εκκλησιασμό.³⁵ Για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, το επικείμενο πολυνομοσχέδιο προέβλεπε "κατάργηση της δωρεάν παροχής συγγραμμάτων και περικοπές στις υπόλοιπες παροχές προς τους φοιτητές (σίτιση-στέγαση), περιορισμό της φοιτητικής συμμετοχής στην ανάδειξη των πανεπιστημιακών οργάνων, λειτουργία ιδιωτικών ΑΕΙ με περιέργες «ερμηνείες» του

---

³⁰ *Η Ημέρα*, 15/10/1990, 16/10/1990, 17/10/1990, Χ. Καραβαγγέλης, *Υπόθεση Τεμπονέρα*, ό.π.

³¹ *Πελοπόννησος*, 15/10/1990.

³² Χ. Καραβαγγέλης, *Υπόθεση Τεμπονέρα*, ό.π.

³³ *Πελοπόννησος*, 17/10/1990.

³⁴ Χ. Καραβαγγέλης, *Υπόθεση Τεμπονέρα*, ό.π.

³⁵ *Τα Νέα*, 9/7/2011.

άρθρου 16 του συντάγματος, κατάργηση της επετηρίδας διορισμού των εκπαιδευτικών, επιβολή χρονικού ορίου στις σπουδές και πιθανότατα περιστολή του πανεπιστημιακού ασύλου".³⁶

Στα ΑΕΙ, οι πρώτες καταλήψεις ξεκίνησαν στα τέλη Οκτωβρίου του 1990. Το Δεκέμβριο του 1990, το κίνημα είχε γενικευθεί, περιλαμβάνοντας πλήθος καταλήψεων σε ΑΕΙ και ΤΕΙ και είχε επεκταθεί στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Στα μέσα Δεκεμβρίου το 70% των σχολείων της χώρας τελούσε υπό κατάληψη και οι διαδηλώσεις στις μεγάλες πόλεις ήταν σχεδόν καθημερινό φαινόμενο.³⁷

Στην Πάτρα, στις αρχές Δεκεμβρίου του 1990, τα περισσότερα Τμήματα του Πανεπιστημίου τελούσαν υπό κατάληψη.³⁸ Στο χορό των κινητοποιήσεων εισήλθαν δυναμικά οι μαθητές, με αποτέλεσμα έως τις 12 Δεκεμβρίου, η πλειοψηφία των Γυμνασίων και των Λυκείων της πόλης, να πραγματοποιούν καταλήψεις. Μπροστά στο μεγάλο κύμα κινητοποιήσεων, ο Αχαιός υφυπουργός Παιδείας, Βασίλης Μπεκίρης, με δηλώσεις του, απέκλεισε οποιαδήποτε προσπάθεια "δυναμικής επέμβασης" για το σταμάτημα των καταλήψεων και τάχθηκε υπέρ του διαλόγου.³⁹ Την ίδια ωστόσο περίοδο, όπως αναφέρει ο τότε υπουργός Παιδείας, Βασίλης Κοντογιαννόπουλος, χαράσσονται στα κυβερνητικά επιτελεία, οι πρώτες προσπάθειες για τον τερματισμό των καταλήψεων και την επιστροφή των μαθητών και των φοιτητών στις αίθουσες και τα αμφιθέατρα.⁴⁰ Κατά τη διάρκεια των διακοπών των Χριστουγέννων, αρκετά σχολεία της αχαϊκής πρωτεύουσας συνέχιζαν τις κινητοποιήσεις τους. Ειδικότερα, 19 από τα 93 Γυμνάσια και Λύκεια της Αχαΐας - στην συντριπτική τους πλειοψηφία στην Πάτρα - εξακολουθούσαν στα τέλη Δεκεμβρίου τις καταλήψεις.⁴¹

Η πορεία προς τη δολοφονία: Οι επιχειρήσεις "ανακατάληψης"

Η αυγή του 1991, βρήκε τους μαθητές της Πάτρας να συνεχίζουν τις κινητοποιήσεις τους, με 20 καταλήψεις. Τις επόμενες ημέρες το πολιτικό κλίμα έγινε έκρυθμο και η αντιπαράθεση οξύνθηκε. Οι διευθυντές των σχολικών μονάδων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, ξεκινούν καμπάνια στην τοπική κοινωνία και τους μαθητές, με σύνθημα

---

³⁶ "Ιός της Κυριακής", "Οι νίκες των φοιτητών", *Ελευθεροτυπία*, 2/7/2006, <http://www.iospress.gr/ios2006/ios20060702.htm>.

³⁷ "Ιός της Κυριακής", "Οι νίκες των φοιτητών", *ό.π.*

³⁸ *Πελοπόννησος*, 7/12/1990.

³⁹ *Πελοπόννησος*, 12/12/1990. Ολόκληρο τον Δεκέμβριο του 1990, η φιλοκυβερνητική Πελοπόννησος, με άρθρα και σχόλια, προέβαλλε, σε σχετικά ήπιους τόνους, την ανάγκη τερματισμού των καταλήψεων.

⁴⁰ Β. Κοντογιαννόπουλος, Παιδεία. Εκσυγχρονισμός υπό αναστολή, Gutenberg, Αθήνα, 1991, σελ. 179 - 180.

⁴¹ *Πελοπόννησος*, 30/12/1990.

"Επιστρέψτε στα θρανία".⁴² Επιπλέον, η Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Αχαΐας, έδωσε εντολή στους εκπαιδευτικούς να παίρνουν απουσίες στο δρόμο, κάτι που συνάντησε την πλήρη άρνηση από την πλευρά της Α΄ ΕΛΜΕ Αχαΐας.⁴³ Η προαναφερθείσα καμπάνια τις επόμενες ημέρες εντάθηκε. Παράλληλα, σκληραίνει η φρασεολογία του συμπολιτευόμενου τοπικού Τύπου που ζητά με άρθρα και φιλοξενώντας δηλώσεις - εκκλήσεις, να σταματήσουν οι καταλήψεις και να ανοίξουν τα σχολεία.⁴⁴ Η εκστρατεία αυτή, είχε τα αντίθετα αποτελέσματα, καθώς οι καταλήψεις των σχολείων στο νομό, αυξήθηκαν από 20 σε 44.⁴⁵

Συνεπώς, τη πρώτη εβδομάδα του Ιανουαρίου του 1991, το δίπολο της αντιπαράθεσης είχε παγιωθεί. Η φιλοκυβερνητική πλευρά ζητούσε να περιφρουρηθεί "το δικαίωμα των μαθητών που θέλουν να κάνουν μαθήματα", ενώ οι μαθητές συνέχιζαν τον αγώνα τους, με τη συμπαράσταση της Α΄ ΕΛΜΕ Αχαΐας⁴⁶ και των Συλλόγων Φοιτητών και Σπουδαστών του Πανεπιστημίου και του ΤΕΙ Πατρών που πραγματοποιούσαν κινητοποιήσεις και καταλήψεις.⁴⁷

Το "έργο" της "περιφρούρησης" του δικαιώματος των μαθητών που θέλουν να κάνουν μάθημα, ανέλαβε η "ομάδα κρούσης" της τοπικής ΟΝΝΕΔ. Η επιχείρηση "ανακατάληψης" των σχολείων, ξεκίνησε το πρωί της Δευτέρας, 7 Ιανουαρίου. Σε επτά κατελιμμένα σχολεία υπήρξε ένταση μεταξύ γονέων και μαθητών που αρνήθηκαν να λήξουν την κατάληψη και να επιτρέψουν τη πρόσβαση στις σχολικές αίθουσες. Η σοβαρότερη ένταση και μικροεπεισόδια σημειώθηκαν στο 3ο Γυμνάσιο Πατρών. Ομάδες αγανακτισμένων γονέων, με τη συμβολή μελών της ΟΝΝΕΔ, επιχείρησαν να εισέλθουν στο συγκεκριμένο σχολείο. Οι μαθητές τους απώθησαν.⁴⁸ Αργότερα την ίδια ημέρα, ομάδα ΟΝΝΕΔιτών, επιχείρησε να καταλάβει το υπό κατάληψη σχολικό συγκρότημα του 4ου και 5ου Γυμνασίου - Λυκείου Πατρών.⁴⁹ Μετά από συμπλοκές, οι ΟΝΝΕΔίτες απωθήθηκαν και αποχώρησαν, όταν στο σημείο άρχισαν να καταφτάνουν γονείς των μαθητών.⁵⁰ Το επόμενο πρωί, πολυάριθμη ομάδα της

---

⁴² *Πελοπόννησος*, 3/1/1991.

⁴³ Συλλογή Εγγράφων Α. Παλαιολόγου, Α΄ ΕΛΜΕ Αχαΐας, "Ο Τεμπονέρας ζει", Πάτρα, 5/1/2011.

⁴⁴ *Πελοπόννησος*, 6/1/1991.

⁴⁵ *Πελοπόννησος*, 8/1/1991.

⁴⁶ Σ.τ.Σ: Στη δικαιοδοσία της Α΄, ΕΛΜΕ Αχαΐας, υπάγονται τα σχολεία της Πάτρας.

⁴⁷ Ελ. Αλαβάνου, " Μία μαρτυρία για τη δολοφονία Τεμπονέρα- 19 χρόνια μετά", <http://www.newstime.gr/?i=nt.el.article&id=27744>

⁴⁸ *Πελοπόννησος*, 8/1/1991.

⁴⁹ Πρωταγωνιστικό ρόλο και στις δύο περιπτώσεις, είχε ο Αλέκος Μαραγκός, στέλεχος της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας και συγκατηγορούμενος για τη δολοφονία του Νίκου Τεμπονέρα. Βλ. Συνέντευξη ΦΒ, 21/10/2011.

⁵⁰ Συνέντευξη ΦΒ, 21/10/2011.

ΟΝΝΕΔ, ξαναπήγε στο υπό κατάληψη σχολικό συγκρότημα. Στην είσοδο βρήκε παρατεταγμένη περιφρόνηση σπουδαστών του ΤΕΙ Πάτρας. Οι ΟΝΝΕΔίτες αποχώρησαν χωρίς να γίνουν επεισόδια.⁵¹

Το πρωί της Τρίτης, 8 Ιανουαρίου, βρήκε την Πάτρα σε ένα εξαιρετικά τεταμένο κλίμα. Οι πιέσεις από τους τοπικούς κυβερνητικούς παράγοντες για τον τερματισμό των καταλήψεων εντάθηκαν. Απουσίες στα πεζοδρόμια, προπηλακισμοί μαθητών από "αγανακτισμένους" πολίτες και γονείς, απειλές διευθυντών, συνέθεταν την προσπάθεια αυτή. Οι παραπάνω πρακτικές συνάντησαν την οργανωμένη αντίσταση του εκπαιδευτικού κινήματος. Με επιτροπές περιφρούρησης, κοινά συντονιστικά μαθητών με φοιτητές και σπουδαστές, ενημερωτικές εξορμήσεις και διαρκή παρουσία κλιμακίων της Α' ΕΛΜΕ έξω από τα σχολεία, οι καθηγητές και οι φοιτητές βοηθούσαν τους μαθητές.⁵²

Το απόγευμα της Τρίτης, 8 Ιανουαρίου, ομάδα της ΟΝΝΕΔ, δυναμικότητας 40 - 50 ατόμων, με επικεφαλής τους Καλαμπόκα, Σπίνο, Μαραγκό, Γραμματικά, ξεκινά αφισοκόλληση στο κέντρο της Πάτρας.⁵³ Η "αφισοκόλληση", αποδείχτηκε από τα μετέπειτα γεγονότα ως οργανωμένη προσπάθεια βίαιης ανακατάληψης σχολείων (έξου και τα εισαγωγικά), από την "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ. Η ομάδα αυτή προχώρησε σε μια σειρά βίαιων επιθέσεων. Αρχικά, επιτέθηκαν στο Πολυκλαδικό Λύκειο Πατρών, όπου πραγματοποιήθηκαν συμπλοκές και επεισόδια με αποτέλεσμα τον τραυματισμό καθηγητή. Η προσπάθεια ανακατάληψης απέτυχε, λόγω της έγκαιρης και οργανωμένης παρουσίας καθηγητών στην πόρτα του σχολείου (τα γραφεία της Α' ΕΛΜΕ βρίσκονταν στο κτίριο του Πολυκλαδικού).⁵⁴

Η ομάδα της ΟΝΝΕΔ αποχώρησε και κατευθύνθηκε προς το σχολικό συγκρότημα της οδού Τριών Ναυάρχων. Απέτυχε να ανακαταλάβει και το

---

⁵¹ *Η Ημέρα*, 9/1/1991.

⁵² *Η Ημέρα*, 9/1/1991, Ελ. Αλαβάνου, "Μία μαρτυρία για τη δολοφονία Τεμπονέρα- 19 χρόνια μετά", *ό.π.*, Συντακτική Ομάδα Alhpravita.gr, "Αφιέρωμα στο Νίκο Τεμπονέρα", <http://www.alfavita.gr/fakeloi/temponeras.php>

⁵³ Π. Βήχος, "Νίκος Τεμπονέρας; Το αίμα κυλάει, εκδίκηση ζητάει! Οι δολοφόνοι του χτες, τιμητές του σήμερα!", *Νέα Προοπτική*, 11/1/2003, αναδημοσίευση στο <http://politikokafeneio.com/istoria/temponeras111.htm>. Ο Βήχος κατονομάζει ως επικεφαλής τους Γ. Καλαμπόκα, Σ. Σπίνο, Αλ. Μαραγκό, Σπ. Γραμματικά. Τα πρόσωπα αυτά κατήγγειλαν επίσης πολλοί παριστάμενοι στο σημείο δολοφονίας του Ν. Τεμπονέρα. Βλ. Χ. Καραβαγγέλης, *Υπόθεση Τεμπονέρα*, *ό.π.*

⁵⁴ Α' ΕΛΜΕ Αχαΐας, "Ο Τεμπονέρας ζει", *ό.π.*, Συντακτική Ομάδα Alhpravita.gr, "Αφιέρωμα στο Νίκο Τεμπονέρα", *ό.π.*

συγκεκριμένο σχολικό συγκρότημα, λόγω της αντίστασης των μαθητών, με τη συνδρομή καθηγητών.⁵⁵

Στη συνέχεια προχώρησαν προς το 3ο Γυμνάσιο - Λύκειο Πατρών, στα Ψηλά Αλώνια. Επιτέθηκαν, ξυλοκόπησαν και έδιωξαν τους μαθητές και κατέλαβαν το σχολικό συγκρότημα. Η είδηση ότι ομάδα της ΟΝΝΕΔ επιτέθηκε, χτύπησε τους μαθητές και κατέλαβε το 3ο Γυμνάσιο - Λύκειο, εξαπλώθηκε γρήγορα από τους μαθητές, καθώς και τα τοπικά ραδιόφωνα στην πόλη. Σταδιακά έξω από το σχολικό συγκρότημα έφτασαν μαθητές, γονείς, φοιτητές, σπουδαστές και εργαζόμενοι, με αποτέλεσμα να συγκεντρωθούν εκατοντάδες άνθρωποι. Έξω από το σχολείο έφτασε επίσης οργανωμένα κλιμάκιο της Α΄ ΕΛΜΕ καθώς και ο Δήμαρχος Πατρέων, Α. Καραβόλας και ο βουλευτής Αχαΐας του ΠΑΣΟΚ, Α. Φούρας.

Τα στελέχη της ΟΝΝΕΔ αρνήθηκαν να υποχωρήσουν από την «αντικατάληψη», δηλώνοντας ότι θα παρατείνουν την κατάληψη του Λυκείου μέχρι αυτό να λειτουργήσει ξανά κανονικά. Σύντομα, τα πνεύματα οξύνθηκαν και ξεκίνησαν οι συγκρούσεις μεταξύ των δύο πλευρών με εκσφενδονίσεις αντικειμένων, ενώ σημειώθηκαν οι πρώτοι τραυματισμοί. Στην προσπάθειά τους να φτάσουν στην πόρτα του σχολικού συγκροτήματος, οι συγκεντρωμένοι δέχτηκαν άγρια επίθεση με πέτρες, ξύλα, λοστούς, αλυσίδες και καρέκλες από την ομάδα της ΟΝΝΕΔ. Στη διάρκεια της επίθεσης, ο καθηγητής Νίκος Τεμπονέρας, μέλος της Α΄ ΕΛΜΕ Αχαΐας και του Εργατικού Αντιιμπεριαλιστικού Μετώπου (ΕΑΜ), δέχτηκε, όπως κατέθεσαν αυτόπτες μάρτυρες, θανάσιμο χτύπημα με λοστό στο κεφάλι από τον Γ. Καλαμπόκα. Τα επεισόδια γενικεύτηκαν και η ομάδα της ΟΝΝΕΔ διέφυγε από την δεύτερη είσοδο του σχολικού συγκροτήματος. Ο Νίκος Τεμπονέρας μεταφέρθηκε με το αυτοκίνητο του Δήμαρχου στο νοσοκομείο "Άγιος Ανδρέας". Λίγο μετά τις 00:30, εκατοντάδες άνθρωποι, που είχαν συγκεντρωθεί έξω από το νοσοκομείο, ξεκίνησαν αυθόρμητα πορεία διαμαρτυρίας προς τη Νομαρχία Αχαΐας, στο κέντρο της πόλης. Το ιατρικό ανακοινωθέν για το θάνατο του Νίκου Τεμπονέρα, τις πρώτες ώρες της 9ης Ιανουαρίου, βρήκε στο κέντρο της πόλης χιλιάδες διαδηλωτές.⁵⁶

---

⁵⁵ *Η Ημέρα*, 10/1/1991, Συντακτική Ομάδα Alhpanita.gr, "Αφιέρωμα στο Νίκο Τεμπονέρα", *ό.π.*, Α΄ ΕΛΜΕ Αχαΐας, "Ο Τεμπονέρας ζει", *ό.π.*

⁵⁶ *Η Ημέρα*, 9/1/1991, 10/1/1991, 11/1/1991, Κ. Μπακιρτζή, "Αφιέρωμα: 20 χρόνια από την δολοφονία του Ν. Τεμπονέρα", <http://www.alterthess.gr/node/3863>, Τ. Τσαμοπούλου, "Ο Νίκος Τεμπονέρας ΖΕΙ!", *Κόκκινο*, τ. 15, σελ. 8, Κ. Αλαχούζου, "Το χρονικό της δολοφονίας του Νίκου Τεμπονέρα", txs.gr/node/3028, Π. Βήγος, "Νίκος Τεμπονέρας: Το αίμα κυλάει, εκδίκηση ζητάει! Οι δολοφόνοι του χτες, τιμητές του σήμερα!", *ό.π.*, Συντακτική Ομάδα Alhpanita.gr, "Αφιέρωμα στο Νίκο Τεμπονέρα", *ό.π.*, Ελ. Αλαβάνου, "Μία μαρτυρία για τη δολοφονία Τεμπονέρα- 19 χρόνια μετά", *ό.π.*, "Ιός της

Το πρωί της 9ης Ιανουαρίου, τα δημοσιογραφικά γραφεία κατακλύστηκαν από ψηφίσματα, αποφάσεις και ανακοινώσεις, πλήθους σωματείων, φορέων και συλλόγων, που καταδίκασαν τη δολοφονία, καταγγέλλοντας ως υπεύθυνους, "γνωστούς παρακρατικούς της Πάτρας".⁵⁷

Η πολιτική σταδιοδρομία του Γιάννη Καλαμπόκα στην Τοπική Αυτοδιοίκηση έλαβε τέλος την ίδια ημέρα. Με ψήφισμά του, το Δημοτικό Συμβούλιο Πατρέων, "αποδοκιμάζει έντονα τον πρωταγωνιστικό ρόλο του στο πολιτικό τούτο έγκλημα του μέλους του Σώματος και Προέδρου της ΟΝΝΕΔ Γιάννη Καλαμπόκα, τον οποίο θεωρεί έκπτωτο του αξιώματός του και ξένο σώμα προς την δημοκρατική συνείδηση του Δημοτικού Συμβουλίου, ζητώντας την αποπομπή του με τη νόμιμη διαδικασία".⁵⁸

Η συλλογική μνήμη

Τα γεγονότα που ακολούθησαν, είναι σε γενικές γραμμές γνωστά - τόσο στο επίπεδο των πολιτικών εξελίξεων και των κοινωνικών εκρήξεων που πυροδότησε η δολοφονία του Νίκου Τεμπονέρα, όσο και στη δικαστική - ποινική εξέλιξη της υπόθεσης και δεν αποτελούν αντικείμενο του παρόντος άρθρου.

Είκοσι χρόνια μετά, η δολοφονία του Νίκου Τεμπονέρα, εξακολουθεί να έχει ενεργή θέση στη συλλογική μνήμη των κατοίκων της Πάτρας. Το γεγονός ότι η μεγάλη πλειοψηφία όσων συμμετείχαν, βίωσαν και διαδραμάτισαν ρόλο στα όσα συνέβησαν στην πόλη στις αρχές του 1991, η καθ' αυτή ακρότητα και ο πολιτικός χαρακτήρας της δολοφονίας και τα όσα συμβολίζει ο θάνατος του Νίκου Τεμπονέρα (ιδίως για την εκπαιδευτική κοινότητα), σημασιοδοτούν και φορτίζουν τη συλλογική μνήμη. Στη συλλογική μνήμη και συνείδηση, ο θάνατος του Νίκου Τεμπονέρα έχει συνδεθεί με τους αγώνες, τη μαχητικότητα και τη συλλογική διεκδίκηση. Το πλήθος των νεολαίων, των εκπαιδευτικών, των φορέων, των σωματείων που συμμετέχουν κάθε χρόνο στις εκδηλώσεις μνήμης στο μνημείο, έξω από το σχολικό συγκρότημα που φέρει το όνομα του Νίκου Τεμπονέρα, και η επίκληση του ονόματός του σε πληθώρα κινητοποιήσεων (ιδίως σε φοιτητικές και εκπαιδευτικές), κειμένων και ανακοινώσεων, είναι οι πιο πρόδηλες εκφάνσεις της συλλογικής μνήμης. Στο ίδιο επίπεδο, η δράση της ομάδας της

Κυριακής", "Οι νίκες των φοιτητών", *ό.π.*, Α' ΕΛΜΕ Αχαΐας, "Ο Τεμπονέρας ζει", *ό.π.*, Χ. Καραβαγγέλης, Υπόθεση Τεμπονέρα, *ό.π.*,

⁵⁷ *Πελοπόννησος*, 10/1/1991, *Η Ημέρα*, 10/1/1991.

⁵⁸ *Πελοπόννησος*, 10/1/1991. Σύμφωνα με την ίδια πηγή, στην έναρξη της συνεδρίασης, ο Δήμαρχος Πατρέων κατήγγειλε ονομαστικά ως πρωταίτιους των επεισοδίων τους Γ. Καλαμπόκα, Αλ. Μαραγκό και Σπ. Γραμματικά.

ΟΝΝΕΔ και ο φυσικός αυτουργός της δολοφονίας, Γιάννης Καλαμπόκας, έχουν εμπεδωθεί σαν ένα παρακρατικό μόρφωμα, με χαρακτηριστικά συμμορίας, που ευθύνεται για τη δολοφονία του καθηγητή.

Αυτό που έχει ενδιαφέρον στην προκειμένη περίπτωση, είναι ο τρόπος με τον οποίο οι τοπικές κομματικές οργανώσεις και ο πολιτικός χώρος της Νέας Δημοκρατίας, έχουν επεξεργαστεί και σχηματοποιήσει την ενθύμησή τους για την "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας. Πιο απλά, το ερώτημα τίθεται ως εξής: Ποια ιστορική αφήγηση έχει διαμορφώσει η ΝΔ, σε τοπικό τουλάχιστον επίπεδο, για την συγκεκριμένη ομάδα της ΟΝΝΕΔ, που για χρόνια δραστηριοποιούνταν στους κόλπους της;

Η "ομάδα κρούσης", έπαυσε τη δράση της, μετά τη δολοφονία του Νίκου Τεμπονέρα και επί της ουσίας διαλύθηκε. Λίγες ημέρες μετά τη δολοφονία, η βάση της τοπικής ΟΝΝΕΔ αρνήθηκε την αποκαθίλωση του προέδρου της.⁵⁹ Το 1993, κατά τη διάρκεια της δίκης στο Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο Βόλου για τη δολοφονία του Τεμπονέρα, η τοπική ΟΝΝΕΔ, δήλωσε τη συμπαράστασή της στον Καλαμπόκα. Ενδεικτικά, η Τοπική Επιτροπή Βόρειου Τομέως της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, διοργάνωσε εκδηλώσεις συμπαράστασης στον Καλαμπόκα και εξέφρασε την αλληλεγγύη της στο πρόσωπό του, μετά την καταδικαστική απόφαση.⁶⁰

Ο Καλαμπόκας μετά την αποφυλάκισή του, δεν επέστρεψε στην Πάτρα και δεν αναμείχθηκε με τα πολιτικά πράγματα, ενώ και άλλα πρωτοκλασάτα στελέχη της συγκεκριμένης ομάδας, αποκόπηκαν από τη ΝΔ.⁶¹ Από το δυναμικό που είχε η ΟΝΝΕΔ Αχαΐας στις αρχές της δεκαετίας του 1990 (σ.σ. η αναφορά γίνεται συνολικά για την οργάνωση της ΟΝΝΕΔ και όχι για την "ομάδα κρούσης"), αρκετοί σήμερα δραστηριοποιούνται συνδικαλιστικά, πολιτικά και κοινωνικά στην Πάτρα. Πέρα από την κομματική βάση, μεγάλο μέρος του προ εικοσαετίας πολιτικού προσωπικού του κόμματος εξακολουθεί και σήμερα την πολιτική δραστηριότητά του. Η παραπάνω επισήμανση, γίνεται προκειμένου ο αναγνώστης να κατανοήσει όλες τις παραμέτρους

---

⁵⁹ Μερικές ημέρες μετά τη δολοφονία, πραγματοποιήθηκε άτυπη Ολομέλεια της ΟΝΝΕΔ Πάτρας που τάχθηκε υπέρ της τυπικής παραμονής του Γ. Καλαμπόκα στη θέση του προέδρου, μέχρι να εκδικαστεί η υπόθεση. Με δηλώσεις του, ο πρόεδρος της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΟΝΝΕΔ υπογράμμισε ότι δεν θα διαγραφεί κανείς, καθώς επίσης και πως μέχρι να υπάρξει οριστική δικαστική απόφαση, δεν θα υφίσταται Νομαρχιακή Επιτροπή Αχαΐας της κομματικής νεολαίας. Βλ. *Πελοπόννησος*, 2/2/1991.

⁶⁰ *Πελοπόννησος*, 6/1/1993, 16/3/1993.

⁶¹ Στις αρχές του 2009, σε συνέντευξή το στην τηλεοπτική εκπομπή "Κίτρινος Τύπος", ο Αλέκος Μαραγκός, πρώην μέλος της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας και στενός συνεργάτης του Γ. Καλαμπόκα, υποστήριξε πως στελέχη της Νέας Δημοκρατίας από την Αχαΐα προσπάθησαν στο Εφετείο να του «φορτώσουν» τη δολοφονία του Νίκου Τεμπονέρα. Βλ. Γ. Στεργιόπουλος, "Κατηγορούμενος για τη δολοφονία Τεμπονέρα «λύνει» τη σιωπή του", <http://www.zougla.gr/news.php?id=19748>

στην αφήγηση που έχει διαμορφωθεί στους κύκλους της τοπικής ΝΔ ή τουλάχιστον σε ένα μέρος τους, για την "ομάδα κρούσης" και τον Γ. Καλαμπόκα.

Τον Ιανουάριο του 2008, μια δήλωση, προκάλεσε έντονη αντιπαράθεση και απασχόλησε τον δημόσιο βίο της Πάτρας για αρκετές ημέρες. Στην κοπή της πρωτοχρονιάτικης πίττας ορισμένων τοπικών οργανώσεων της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, βουλευτής Αχαΐας της ΝΔ, αφιέρωσε στον πρώην πρόεδρο της ΟΝΝΕΔ και καταδικασθέντα για την δολοφονία του καθηγητή Νίκου Τεμπονέρα, Γιάννη Καλαμπόκα, το κομμάτι που έκοψε κατά την διάρκεια της εκδήλωσης.⁶²

Η κίνηση αυτή δέχθηκε κριτική από τοπικές εφημερίδες⁶³, ενώ σκληρές ανακοινώσεις για την επίμαχη δήλωση, εξέδωσαν σωματεία και φορείς, όπως η Α' ΕΛΜΕ και το Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Πάτρας.⁶⁴ Η δήλωση του βουλευτή προκάλεσε αμηχανία στην τοπική Νέα Δημοκρατία, ενώ η Νομαρχιακή Επιτροπή Αχαΐας της ΟΝΝΕΔ, διαχώρισε τη θέση της. Με ανακοίνωσή του, ο βουλευτής υπογράμμισε πως η αναφορά στο στον Γ. Καλαμπόκα, δεν σχετιζόταν με τη δολοφονία του Ν. Τεμπονέρα: "Η δήλωση του Βουλευτή της Ν.Δ. έγινε στο πλαίσιο μιας καθαρά κομματικής εκδήλωσης και κατά τη διάρκεια μιας ιστορικής αναδρομής η οποία επικεντρώθηκε στην προσφορά διαφόρων στελεχών από το 1974 έως και σήμερα. Η αναφορά στον Γιάννη Καλαμπόκα αφορούσε αποκλειστικά στην παρουσία του προγενέστερα αυτού του τραγικού του λάθους, μια παρουσία η οποία έτσι κι αλλιώς δεν δύναται να διαγραφεί από το ιστορικό της οργάνωσης της νεολαίας της Ν.Δ".⁶⁵

Η αντίληψη αυτή έχει και περεταίρω προεκτάσεις. Σχετικά με το παραπάνω περιστατικό, με δηλώσεις τους σε τοπικά μέσα ενημέρωσης, στελέχη της Νομαρχιακής Οργάνωσης Αχαΐας της ΝΔ, πρόβαλλαν την πεποίθηση ότι ο Γ. Καλαμπόκας, αδίκως καταδικάστηκε:

"Σεβόμαστε τις αποφάσεις της Δικαιοσύνης και αυτό κάναμε και τότε. Δεν πετάξαμε ούτε μικρόφωνα, ούτε αναπήρες σε δικαστικές αίθουσες, άσχετα εάν συμφωνούσαμε ή όχι. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι οι κρίνοντες δεν κρίνουν. Ποτέ δεν ισχυριστήκαμε ως ο καθηγητής Νίκος Τεμπονέρας έχασε την ζωή του από φυσικό θάνατο, όμως

---

⁶² *Η Ημέρα*, 28/1/2008.

⁶³ *Η Ημέρα*, 29/1/2008

⁶⁴ Συλλογή Εγγράφων Α. Παλαιολόγου, Α' ΕΛΜΕ Αχαΐας, "Για την προσβολή του Νίκου Τεμπονέρα από το Βουλευτή Αχαΐας της Ν.Δ. Ν. Παπαδημάτο", Πάτρα, 28/1/2008, *Η Ημέρα*, 29/1/2008.

⁶⁵ "Θύελλα για τον... Καλαμπόκα", <http://www.patranews.gr/Index.php/Site/Content/8216> -ΘΥΕΛΛΑ ΓΙΑ ΤΟΝ... ΚΑΛΑΜΠΟΚΑ

πιστεύαμε και πιστεύουμε στην αθωότητα του Γιάννη Καλαμπόκα, ο οποίος, εξάλλου, υπήρξε μέλος του κόμματος από το 1974, και η προσφορά του είναι δεδομένη".⁶⁶

Το προαναφερθέν συμβάν και οι απόψεις που εκφράστηκαν, 17 χρόνια μετά το θάνατο του Νίκου Τεμπονέρα, συνθέτουν ένα ενδιαφέρον δείγμα της άποψης που έχει διαμορφώσει, τουλάχιστον ένα τμήμα και σε τοπικό επίπεδο, του πολιτικού φορέα στον οποίο ανήκε η "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ: Ότι η προσφορά του Γ. Καλαμπόκα στο κόμμα ήταν μεγάλη και αδιαμφισβήτητη και διεκόπη εξαιτίας του τραγικού του λάθους.⁶⁷

Τέλος, σε ό,τι αφορά τη συλλογική μνήμη, ο ακροδεξιός χώρος, καταβάλλει επίμονες πλην παραληρηματικές προσπάθειες, να συγκροτήσει μια διαφορετική αφήγηση. Η σκευωρία κατά του Γ. Καλαμπόκα, είναι το αγαπημένο θέμα διαφόρων ιστοσελίδων της Άκρας Δεξιάς. Το διαδίκτυο αφθονεί από σχετικά ακροδεξιά ιστολόγια και fora, που κάνουν λόγο για "σκηνοθετημένη" δολοφονία, θυματοποιούν την ομάδα της ΟΝΝΕΔ και κατά την προσφιλή τους μέθοδο, ανακαλύπτουν την εκσυγχρονισμένη εκδοχή του "κομμουνιστικού δάκτυλου", το "αριστερό παρακράτος".⁶⁸ Τα στοιχεία για την σκευωρία από το "σοσιαλκομμουνιστικό" κατεστημένο, ο παραπάνω χώρος τα αντλεί σχεδόν αποκλειστικά, από το βιβλίο ενός εκ των συνηγόρων υπεράσπισης του Γιάννη Καλαμπόκα.⁶⁹ Το γεγονός ότι το μνημείο του Νίκου Τεμπονέρα, έξω από το ομώνυμο σχολικό συγκρότημα στην Πάτρα, έχει υποστεί αρκετές φορές βανδαλισμούς, με ακροδεξιές υπογραφές⁷⁰, δείχνει την προσπάθεια του ακροδεξιού χώρου, να αποτυπώσει υλικά και συμβολικά την ένστασή του στην συλλογική μνήμη, στην οποία κυριαρχεί η εκδοχή των "συντροφοσυνοδοιπόρων".⁷¹

---

⁶⁶ "Θύελλα για τον... Καλαμπόκα", *ό.π.*

⁶⁷ Το ζήτημα της συλλογικής μνήμης που έχει διαμορφωθεί στους κόλπους της ΝΔ δεν έχει μόνο τοπικές προεκτάσεις. Η πιο αποκρουστική εκδοχή της, ήταν τα χυδαία συνθήματα κατά του Ν. Τεμπονέρα, που φώναζαν νεολαίοι της Νέας Δημοκρατίας, στο χώρο του Πανσπουδαστικού Συνεδρίου το 1992. Βλ. "Ιός", "Προσβολή μνήμης", *Ελευθεροτυπία*, 5/10/2002, <http://www.iospress.gr/megalo2002/megalo20021005.htm>. Ανάλογα "ευγενή" συνθήματα κατά του Ν. Τεμπονέρα και υπέρ του Γ. Καλαμπόκα, από μέλη της ΔΑΠ στην Ιατρική Θεσσαλονίκης, στις φοιτητικές εκλογές του 1998, κατέγραψαν και πάλι οι συντάκτες του "Ιού". Βλ. "Ιός της Κυριακής", "Παρακράτος στη Θεσσαλονίκη. Οι γαμπροί του Θερμαϊκού", *Ελευθεροτυπία*, 17/5/1998, <http://www.iospress.gr/ios1998/ios19980517b.htm>.

⁶⁸ Ένα ενδεικτικό παράδειγμα είναι η παλαιά μορφή της ιστοσελίδας <http://www.e-grammes.gr>.

⁶⁹ Μ. Αρβανίτης, *Ποιος σκότωσε τον Νίκο Τεμπονέρα; Αναφορά στην υπόθεση Γιάννη Καλαμπόκα*, Πελασγός, Αθήνα, 2002.

⁷⁰ tvxs.gr/node/48378, tvxs.gr/node/29686, <http://www.thebest.gr/news/index/viewStory/7862>

⁷¹ Μ. Αρβανίτης, *Ποιος σκότωσε τον Νίκο Τεμπονέρα; Αναφορά στην υπόθεση Γιάννη Καλαμπόκα*, *ό.π.*, σελ. 10.

Αντί επιλόγου

Το δυσκολότερο ερώτημα που τίθεται για το συγκεκριμένο άρθρο, είναι το κατά πόσο η φυσιογνωμία και η δράση της "ομάδας κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, μπορεί να συσχετιστεί και να ενταχθεί στο σώμα των κειμένων του παρόντος αφιερώματος που ερμηνεύουν το ζήτημα της ελληνικής ακροδεξιάς.

Η "ομάδα κρούσης" της τοπικής ΟΝΝΕΔ, σε επίπεδο λόγου και παραγωγής κειμένων, δεν αποτελούσε ένα αυτόνομο ιδεολογικοπολιτικό κύτταρο εντός της τοπικής ΝΔ. Σε επίπεδο δημόσιου λόγου (κείμενα, ανακοινώσεις), δεν διαπιστώνεται αυτοτελής συγγραφική δραστηριότητα της συγκεκριμένης ομάδας. Οι δημόσιες παρεμβάσεις κι οι δημοσιεύσεις στον τοπικό Τύπο, αποτελούσαν έργο των Τοπικών Επιτροπών και της Νομαρχιακής Οργάνωσης Αχαΐας της ΟΝΝΕΔ. Στο επίπεδο αυτό, τα κείμενα και οι ανακοινώσεις της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, εντάσσονταν στο πλαίσιο της κομματικής "γραμμής" χωρίς ακραίες απολήξεις.⁷² Η έρευνα στον προσκείμενο στη Νέα Δημοκρατία τοπικό Τύπο, δεν ανέδειξε στοιχείο στον δημόσιο λόγο της ΟΝΝΕΔ, που να εμπερικλείουν χαρακτηριστικά του λόγου της Άκρας Δεξιάς, όπως αυτά διαμορφώθηκαν στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης ή στην ευρωπαϊκή ακροδεξιά: Νεολαϊκισμό, ρατσιστικό και ξενοφοβικό λόγο, μισαλλοδοξία, αντικομμουνισμό, εθνικιστικά συναισθήματα, αντικομματικές τάσεις, ακραίες απόψεις σε επίμαχα κοινωνικά ζητήματα, όπως η θανατική ποινή, οι εκτρώσεις και η ομοφυλοφιλία, καταγγελία των ελίτ, υπεράσπιση του νόμου και της τάξης, προσδοκίες για μια εθνικά ομογενοποιημένη, κρατοκεντρική κοινωνία, αντισημιτισμό, κοινωνικό δαρβινισμό.⁷³

Συνολικά, η απομόνωση και η αποσπασματική χρήση ιδεοτύπων και εργαλείων για την ερμηνεία της άκρας Δεξιάς και του φασισμού, στην Ελλάδα και διεθνώς⁷⁴,

⁷² *Πελοπόννησος*, 11/5/1985, 28/5/1989, 15/6/1989.

⁷³ Β. Γεωργιάδου, "Πρόλογος στην Ελληνική Έκδοση", στο Ρ. Hainsworth (επιμ.) (επιμ. ελληνικής έκδοσης, Β.Γεωργιάδου), *Η Ακροδεξιά: Ιδεολογία – Πολιτική – Κόμματα*, μτφ. Θ. Αθανασίου, Παπαζήσης, Αθήνα, 2004, σελ. 17, 20 - 24, Ρ. Milza, *Οι Μελανοχίτωνες της Ευρώπης. Η ευρωπαϊκή ακροδεξιά από το 1945 μέχρι σήμερα*, μτφ. Γ. Καυκιάς, Scripta, Αθήνα, 2004, σελ. 39, 350, Γ. Μαυρής, "Ιδεολογικές, κοινωνικές και πολιτικές προϋποθέσεις της άκρας δεξιάς στη σημερινή Ελλάδα", εισήγηση στην ημερίδα του Κέντρου Πολιτικών Ερευνών του Παντείου Πανεπιστημίου (23/10/2007), αναδημοσίευση στο <http://www.mavris.gr/560/panteio/>

⁷⁴ Η βιβλιογραφία σχετικά με τους ιδεοτύπους και τα ερμηνευτικά σχήματα του φασισμού είναι τεράστια. Εντελώς ενδεικτικά, βλ. R.O. Paxton, *Η Ανατομία του Φασισμού*, μτφ. Κ. Χαλμούκου, Κέδρος, Αθήνα, 2006, σελ. 49, 210 - 218, St. Payne, *Η ιστορία του φασισμού 1914 - 1945*, μτφ. Κ. Γεώργιας, Φιλίστωρ, Αθήνα, 2000, σελ. 26, Ν. Πουλιαντζάς, *Φασισμός και Δικτατορία. Η Τρίτη Διεθνής αντιμέτωπη στον φασισμό*, Θεμέλιο, Αθήνα, 2004 (α' εκδ. 1970), σελ. 43, 50, 78 - 91, 98 - 127. Για μια συγκριτική παρουσίαση και ανάλυση των εν λόγω ιδεοτύπων, βλ. Σπ. Μαρκέτος, *Πώς φίλησα τον Μουσσολίνι! Τα*

αποτελεί έναν σκόπελο στην προσπάθεια ένταξης της συγκεκριμένης ομάδας σε ερμηνευτικά σχήματα. Ας δώσουμε ένα εξαιρετικά "άγαρμπο" παράδειγμα. Η σύνθεση της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας ήταν σε μεγάλο βαθμό μικροαστική. Η διαπίστωση αυτή προέρχεται από την υποδήλωση της επαγγελματική και την κοινωνική προέλευσης, περισσότερων από 100 μελών της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, σε κείμενο υπογραφών με το οποίο εξέφραζαν την υποστήριξή τους στην υποψηφιότητα του Γ. Καλαμπόκα για το Δημοτικό Συμβούλιο της Πάτρας,⁷⁵ ή με δεκάδες υπογραφές σε αντίστοιχα κείμενα στήριξης πολιτευτών της ΝΔ.⁷⁶

Αρκεί όμως η μικροαστική σύνθεση της τοπικής ΟΝΝΕΔ, για να χαρακτηριστεί η "ομάδα κρούσης" ως μια περίπτωση σχηματισμού που έκλινε προς ακροδεξιές ή φασίζουσες τάσεις, αν χρησιμοποιήσουμε τον ιδεότυπο της σχέσης του φασισμού με τον μικροαστισμό και το λεγόμενο "πληβειοκρατικό κίνημα";⁷⁷ Υπάρχει κοινός παρονομαστής, παραδείγματος χάρη, ανάμεσα στη μικροαστική σύνθεση και την χρήση βίας ως πολιτικής πρακτικής της "ομάδα κρούσης" και των μεσοπολεμικών φασιστικών δυνάμεων, όπως οι παρακρατικές ομάδες των Εθνικοδημοκρατικών του Κονδύλη;⁷⁸

Κατά τη γνώμη μου, όχι. Κατά πρώτον, γιατί τα στοιχεία που συνθέτουν τον μεσοπολεμικό και τον μεταπολιτευτικό ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό είναι εντελώς διαφορετικά. Κατά δεύτερον, οι φασιστικές ομάδες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου διέπονταν από ανοιχτή εχθρότητα στον κοινοβουλευτισμό. Στο ζήτημα αυτό και με αφορμή το παραπάνω παράδειγμα, το στίγμα της "ομάδας κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, ήταν διαφορετικό. Όπως αναφέρθηκε, η συγκεκριμένη ομάδα, δεν αποτελούσε μια κομματική παραφυάδα με διαφορετικό ιδεολογικοπολιτικό πλαίσιο από αυτό του πολιτικού της φορέα. Ως προς το πολιτικό σύστημα της Μεταπολίτευσης, η Νέα Δημοκρατία, δεν πρόβαλε αντικοινοβουλευτικές και απολυταρχικές θέσεις.⁷⁹ Αντίστοιχα συνεπώς, η "ομάδα κρούσης", δεν πρότασσε αντικοινοβουλευτικό

πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού, τομ. Α', Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2006, σελ. 33 - 60. Για αντίστοιχη παρουσίαση αναφορικά με την ευρωπαϊκή ακροδεξιά, βλ. P. Milza, *Οι Μελανοχίτωνες της Ευρώπης. Η ευρωπαϊκή ακροδεξιά από το 1945 μέχρι σήμερα*, ό.π., σελ. 27 - 45.

⁷⁵ *Πελοπόννησος*, 12/10/1990.

⁷⁶ *Πελοπόννησος*, 5/11/1989.

⁷⁷ Σπ. Μαρκέτος, *Πώς φίλησα τον Μουσσολίνι! Τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού*, ό.π., σελ. 174 - 182.

⁷⁸ Σπ. Μαρκέτος, *Πώς φίλησα τον Μουσσολίνι! Τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού*, ό.π., σελ. 120, 124, 135, 206 - 215.

⁷⁹ Συνολικά για τη Νέα Δημοκρατία, βλ. Μ.Αλεξιάκης, *Η ελληνική δεξιά: Δομή και ιδεολογία της Νέας Δημοκρατίας*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2001

πρόσημο. Το αντίθετο. Η δράση της στις προεκλογικές περιόδους, είχε σαν στόχο την εκλογική ενίσχυση του κόμματος.

Η μικροαστική σύνθεση της τοπικής ΟΝΝΕΔ ωστόσο, μπορεί με τη χρήση άλλων εργαλείων, να αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμη για την κατανόηση της φυσιογνωμίας της "ομάδας κρούσης", αν ενταχθεί στο πλαίσιο της διάταξης των πολιτικών δυνάμεων, της ποιότητας των ανταγωνιζομένων κομμάτων και των διαιρετικών τομών που σχηματοποίησε η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία το 1981.⁸⁰

Στην περίπτωση της μεταπολιτευτικής Ελλάδας, η πολιτική και η εκλογική στήριξη ενός πολιτικού χώρου, από τα μικροαστικά στρώματα, αποτέλεσε συνάρτηση "όλης της διάταξης των πολιτικών δυνάμεων μέσα στην πολιτική αγορά καθώς και της ποιότητας των ανταγωνιστικών κομμάτων".⁸¹

Ο λαϊκισμός αποτέλεσε το όχημα για την δημιουργία νέων τομών.⁸² Το ΠΑΣΟΚ, για την δημιουργία των τομών αυτών, πρόβαλλε "ως κυρίαρχη την αντίθεση μεταξύ των μη προνομιούχων και των προνομιούχων".⁸³

Η έγκληση των κοινωνικών υποκειμένων από το ΠΑΣΟΚ ως μη προνομιούχων, "διευκόλυνε την ταύτισή τους με το συλλογικό φορέα που υποστήριζε τα συμφέροντά τους απέναντι στους προνομιούχους και με αυτόν τον τρόπο το ΠΑΣΟΚ ισοπέδωσε τις διαφορές αφενός μεταξύ των κοινωνικών ομάδων που μπορούσαν να αποτελούν την εκλογική του βάση, αφετέρου μέσα στο αντίπαλο στρατόπεδο, το οποίο ταυτίστηκε με τα προνόμια, την ξένη εξάρτηση, τις συντηρητικές δυνάμεις και τη Δεξιά".⁸⁴

Η παραπάνω διαίρεση μεταξύ προνομιούχων και μη προνομιούχων, στον πολιτικό στίβο ταυτίστηκε με τον ανταγωνισμό ΠΑΣΟΚ και Νέας Δημοκρατίας. Υπό αυτό το πρίσμα, μπορεί να κατανοηθεί το γιατί η δράση της "ομάδας κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, στρεφόταν κατά κύριο λόγο κατά του ΠΑΣΟΚ.

---

⁸⁰ Γ. Μοσχονάς, «Η διαιρετική τομή Δεξιάς – Αντιδεξιάς στη Μεταπολίτευση (1974 - 1990). Το περιεχόμενο της τομής και όψεις της στρατηγικής των κομμάτων του «αντιδεξιού» υποσυστήματος», στο Ν. Δεμερτζής, (επιμ.) *Η Ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα, ό.π.*, σελ. 159 – 215.

⁸¹ Β. Γεωργιάδου, "Πρόλογος στην Ελληνική Έκδοση", *ό.π.*, σελ. 17. Για ευρύτερη ανάλυση των μικροαστικών στρωμάτων, βλ. Α. Μοσχονάς, *Τάξεις και στρώματα στις σύγχρονες κοινωνίες: Ερμηνευτικές προσεγγίσεις και ειδικές αναφορές*, Οδυσσέας, Αθήνα 2005.

⁸² Δ. Παπαδημητρίου, *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*, Σαββάλας, Αθήνα, 2006, σελ. 54 - 55, 58. Συνολικά για την σχέση του ΠΑΣΟΚ με τον λαϊκισμό, βλ. Α. Ελεφάντης, *Στον αστερισμό του λαϊκισμού*, Ο Πολίτης, Αθήνα, 1991.

⁸³ Χρ. Λυριντζής, "Λαϊκισμός: Η έννοια και οι πρακτικές", στο Ηλ. Νικολακόπουλος - Χρ. Λυριντζής (επιμ.), *Εκλογές και κόμματα στη δεκαετία του 80. Εξελίξεις και προοπτικές του πολιτικού συστήματος*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1990, σελ. 57.

⁸⁴ Χρ. Λυριντζής, "Λαϊκισμός: Η έννοια και οι πρακτικές", *ό.π.*, σελ. 57. Για αντίλογο στο σχήμα του λαϊκισμού, βλ. Γ. Βούλγαρης, *Η Ελλάδα της Μεταπολίτευσης 1974-1990: σταθερή δημοκρατία σηματοδωμένη από τη μεταπολεμική ιστορία*, Θεμέλιο, Αθήνα, 2001, σελ. 13-141. Σπ. Σακελλαρόπουλος, *Η Ελλάδα στη Μεταπολίτευση: Πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις 1974-1988*, Λιβάνης, Αθήνα, 2001.

Στο πλαίσιο της προαναφερθείσας διαίρεσης, η δράση της μπορεί να διαιρεθεί σε δύο φάσεις: Α) Την δεκαετία του 1980. Στην προκειμένη περίπτωση, μπορούμε να ερμηνεύσουμε τις συγκρούσεις των ΟΝΝΕΔιτών με ομάδες νεολαίων του ΠΑΣΟΚ και της Αριστεράς, σαν μια ακραιφνή υποδήλωση της παρουσίας της νεολαίας της ΝΔ και του "σπασίματος" στον δρόμο, της πολιτικής "παντοκρατορίας" του ΠΑΣΟΚ πρωτίστως και δευτερευόντως, της ισχυρής παρουσίας της Αριστεράς στην πόλη. Β) Το 1990. Η δράση της "ομάδας κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, μετασηματίστηκε και απέκτησε νέα ένταση. Τα επεισόδια του Απριλίου και του Οκτωβρίου, δεν αφορούσαν απομονωμένες συγκρούσεις σε διάσπαρτα σημεία της Πάτρας. Πραγματοποιήθηκαν στο κέντρο της δημόσιας ζωής της πόλης, είχαν μεγάλη έκταση και στόχους με έντονες πολιτικές σημειολογίες (προεκλογικά κέντρα). Το μέγεθος και η έκταση των συγκρούσεων, υποδηλώνει και την μαζικοποίηση της "ομάδας κρούσης". Η νίκη του κόμματος που υποστήριζε η "ομάδα κρούσης" στις εκλογές του Απριλίου του 1990, φαίνεται να λειτούργησε καταλυτικά στην εντατικοποίηση της δράσης της.⁸⁵ Η συμμετοχή στην ομάδα, μετά την παραπάνω εκλογική νίκη, για ορισμένους θα φάνταζε σίγουρα πιο θελκτική, σαν μέσο ανέλιξης στον τοπικό κομματικό μηχανισμό και επίσης, σαν ένα καλό βήμα για την υλοποίηση πελατειακών υποσχέσεων. Οι όποιες προσωπικές βλέψεις όμως, δεν σημαίνουν και την αποπολιτικοποίηση των κινήτρων της βίας που άσκησε η "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ. Αν δεχθούμε την διαπίστωση ότι η βία αποτελεί "υπολογίσιμη και σοβαρότατη μορφή πολιτικού λόγου"⁸⁶, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η δράση της εν λόγω ομάδας το 1990, γινόταν αντιληπτή από τους φορείς της, ως το τελικό συμβολικό και υλικό αποτύπωμα, της νίκης επί του ΠΑΣΟΚ. Η βίαιη δράση είχε και εσωτερικό αποδέκτη: Υποδήλωνε τον κομματικό πατριωτισμό και την στράτευση των φορέων της. Υπό την έννοια αυτή, η βία, αποτελούσε ένα "παράπλευρο στοιχείο" της προεκλογικής δραστηριότητάς της (συγκεντρώσεις, καμπάνιες, εξορμήσεις κλπ).

Με βάση τα παραπάνω, η "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, μπορεί αν σκιαγραφηθεί ως εξής: Μια ακραιφνώς κομματική ομάδα, μικροαστικής σύνθεσης, με έντονα προσωποκεντρικά χαρακτηριστικά, χωρίς αυτοδύναμο ακροδεξιό πλαίσιο και λόγο, οργανωμένη και με ιδιαίτερη εμπειρία στις συγκρούσεις.

---

⁸⁵ Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, η δράση της "ομάδας κρούσης", το 1990, ήταν αποκάλυπτη. Βλ. Συνέντευξη ΒΝ, 30/10/2011. Αντίστοιχες αναφορές, εντοπίζονται και σε διάφορα διαδικτυακά ιστολόγια.

⁸⁶ Κ. Παπαϊωάννου, «Ο Καβγάς για την "Αλήθεια"», *Τα Νέα/Βιβλιοδρόμο*, 24-25/7/2004, σελ. Β6

Εν τούτοις, τα γεγονότα του Ιανουαρίου του 1991, καθιστούν τις παραπάνω διαπιστώσεις ανολοκλήρωτες. Τα όσα συνέβησαν στα κατελιμμένα σχολεία της Πάτρας στις αρχές του 1991, χρήζουν περαιτέρω ερμηνευτικών προσπαθειών για τη φυσιογνωμία της συγκεκριμένης ομάδας.

Οι βίαιες προσπάθειες ανακατάληψης των σχολείων, αποτέλεσαν την πρώτη - και τελευταία εκ των πραγμάτων - σχετική ενέργεια της "ομάδας κρούσης". Έως τότε, η βίαιη δράση της ομάδας, αφορούσε κυρίως προεκλογικές συγκρούσεις. Όπως προκύπτει από το διαθέσιμο υλικό και τις μαρτυρίες, η "ομάδα κρούσης", δεν είχε στραφεί εναντίον άλλων κέντρων κινητοποιήσεων, όπως για παράδειγμα οι εργατικές απεργίες ή οι φοιτητικές καταλήψεις. Η επιλογή αυτή, μπορεί να ερμηνευθεί από μια σειρά παραγόντων: Καταρχάς, οι απεργίες, ιδίως σε εργοστάσια ήταν οργανωμένες και δεν ήταν εύκολο για μερικές δεκάδες ΟΝΝΕΔιτών να "ανακαταλάβουν" για παράδειγμα ένα περιφρουρημένο εργοστάσιο. Εξάλλου, σε ότι αφορά ιδίως τις εργοστασιακές μονάδες, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η διαδικασία της αποβιομηχάνισης βρισκόταν τότε σε εξέλιξη και η έκβασή της, καθορίστηκε μετά τη δολοφονία του Νίκου Τεμπονέρα. Συνεπώς, οποιαδήποτε απόπειρα επίθεσης, θα είχε αμφισβητούμενα αποτελέσματα και μεγάλο πολιτικό κόστος. Αντίστοιχα, οι φοιτητικές καταλήψεις στα τέλη του 1990, δεν συνιστούσαν ένα ευνοϊκό "πεδίο μάχης". Η περιφρούρηση των καταλήψεων και το κόστος που θα επωμιζόταν η παράταξη της ΔΑΠ - ΝΔΦΚ, φαίνεται ότι λειτούργησαν αποτρεπτικά.

Οι μαθητικές καταλήψεις συνιστούσαν μια διαφορετική περίπτωση και έναν πιο εύκολο στόχο. Την δεκαετία του 1990, ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός βίωσε δύο μεγάλες μαθητικές κινητοποιήσεις. Τις κινητοποιήσεις του 1990 - 991 ενάντια στο νομοσχέδιο Κοντογιαννόπουλου και τις κινητοποιήσεις του 1998 - 1999, ενάντια στο νόμο Αρσένη. Ο μεγάλος αριθμός των εμπλεκομένων στις κινητοποιήσεις (μαθητές, γονείς, εκπαιδευτικοί) και το γεγονός ότι οι αντιδράσεις ενάντια στις σχεδιαζόμενες αλλαγές αφορούσαν μεγάλα στρώματα του πληθυσμού, και στις δύο περιπτώσεις ανέβαζαν έντονα τον τόνο της αντιπαράθεσης, αποτελούσαν αντικείμενο τεταμένου δημοσίου διαλόγου και προκαλούσαν έντονες πολιτικές τριβές.⁸⁷

---

⁸⁷ Για τα σχετικά επιχειρήματα και τους παραλληλισμούς ανάμεσα στις δύο μαθητικές κινητοποιήσεις, βλ. "Τόξ της Κυριακής", "Μέρες του '91", *Ελευθεροτυπία*, 9/1/1999, <http://www.iospress.gr/megalo1999/megalo19990109.htm>.

Η έκταση και η μαζικότητα των καταλήψεων του 1990 - 1991, συνιστούσαν πρωτόγνωρο φαινόμενο για την ελληνική κοινωνία.⁸⁸ Το πολιτικό διακύβευμα ήταν μεγάλο και για τις δύο πλευρές. Για την κυβέρνηση της ΝΔ, η σχεδιαζόμενη αναδιάρθρωση στην Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αποτελούσε ένα μεγάλο επίδικο. Ήταν το πρώτο πεδίο εφαρμογής αμιγώς νεοφιλελεύθερων πολιτικών. Αντίστοιχα μεγάλο ήταν το διακύβευμα για φοιτητές μαθητές και εκπαιδευτικούς, από την σκοπιά της προάσπισης κατακτήσεων και κεκτημένων.

Στο έντονα αυτό φορτισμένο πεδίο, έδρασε η "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας ανέλαβε να υλοποιήσει το σταμάτημα των καταλήψεων, με αποκορύφωμα τη σειρά επιθέσεων σε σχολεία το βράδυ της 8ης Ιανουαρίου, που κατέληξε στον θάνατο του Νίκου Τεμπονέρα.

Μετά τη δολοφονία του καθηγητή, υπήρξαν σκληρές αντιπαραθέσεις για το αν η "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ, ενήργησε κατόπιν άνωθεν εντολών.⁸⁹ Από την έρευνα δεν προέκυψε κάποιο γραπτό τεκμήριο που να καταδεικνύει ότι η ομάδα Καλαμπόκα επιτέθηκε στα σχολεία κατόπιν εντολών. Η εκτίμησή μου είναι ότι το συγκεκριμένο δίπολο δεν είναι κεφαλαιώδους σημασίας. Αν η ομάδα "κρούσης" έδρασε αυτόβουλα, σημαίνει πως έτρεφε την πεποίθηση ή την ελπίδα ότι θα είχε την κάλυψη, ανεπίσημα έστω, του κόμματός της. Ο "απροσδόκητος παράγοντας" όμως της δολοφονίας, γκρέμισε οποιαδήποτε τέτοια προσπάθεια. Ήταν με απλά λόγια, αδύνατο να καλυφθεί. Ωστόσο, είτε έδρασε ακολουθώντας εντολές, είτε με δική τη πρωτοβουλία, τα κίνητρα της βίας της ομάδας ήταν αμιγώς πολιτικά: Δυναμική ανακατάληψη των σχολείων και προσπάθεια βίαιης επιβολής της "τάξης" και της "ομαλότητας" στην κινητοποιημένη μαθητική κοινότητα.

Τα γεγονότα του Ιανουαρίου του 1991, προσδίδουν επιπλέον προβληματικές στην προσπάθεια ερμηνείας και σκιαγράφησης της "ομάδας κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας. Η επιλογή της ομάδας να λειτουργήσει σαν "απόσπασμα εφόδου" για τον βίαιο τερματισμό των μαθητικών καταλήψεων, εγείρει νέα ερωτήματα. Τα όσα συνέβησαν στα κατειλημμένα σχολεία τον Ιανουάριο του 1991, αποτέλεσαν σημείο τομής για την φυσιολογία και τους στόχους της "ομάδας κρούσης". Κατέδειξαν τον

---

⁸⁸ "Ιός της Κυριακής", "Οι νίκες των φοιτητών", *ό.π.*

⁸⁹ "Ιός της Κυριακής", "Μέρες του '91", *ό.π.* Στην τηλεοπτική συνέντευξή του το 2009, στην εκπομπή "Κίτρινος Τύπος", ο Αλ. Μαραγκός υποστήριξε πως τα στελέχη της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, είχαν πάρει "εντολές" κρατικών αξιωματούχων της κυβέρνησης Μητσοτάκη, προκειμένου να "σπάσουν" τις καταλήψεις στην Πάτρα. Βλ. Γ. Στεργιόπουλος, "Κατηγορούμενος για τη δολοφονία Τεμπονέρα «λύνει» τη σιωπή του", *ό.π.*

μετασχηματισμό της από μια ακραιφνώς κομματική ομάδα, σε έναν αιματηρό πολιορκητικό κριό για την βίαιη επιβολή των κυβερνητικών προταγμάτων. Κατά πόσο όμως, το "χωρίς επιστροφή" σημείο αυτό, η τομή αυτή, μπορεί να βρει συγκρίσεις και συνδέσεις με εμπειρίες από την σύγχρονη ελληνική πολιτική Ιστορία;

Η εκτίμησή μου είναι ότι ο μετασχηματισμός της συγκεκριμένης ομάδας, προσιδιάζει και παραπέμπει περισσότερο στις παρακρατικές ομάδες "εθνικοφρόνων", που έδρασαν στην μετεμφυλιακή Ελλάδα.⁹⁰ Η πορεία και η δράση της "ομάδας κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, έχουν βάσιμες συνάψεις με τα μορφώματα που δρούσαν υπό τη σκέπη και την κάλυψη του μετεμφυλιακού "κράτους των εθνικοφρόνων". Η σύνδεση αυτή, καλύπτει εν μέρει αλλά πάντως σε μεγαλύτερο βαθμό, από ότι οι ιστοριογραφικές ερμηνείες για τον φασισμό και την Άκρα Δεξιά, την απόπειρα σκιαγράφησης και αποτίμησης της συγκεκριμένης ομάδας. Η "δυναμική επέμβαση" της σε ένα κλίμα πολιτικής εκτράχυνσης, κοινωνικής πόλωσης και αναταραχής και κυρίως, η δια της βίας απόπειρα καταστολής και τρομοκράτησης μιας εκτεταμένης κινητοποίησης (είτε αυτοβούλως, είτε κατόπιν εντολών) και ο παρακρατικός της χαρακτήρας, συναινούν στην διαπίστωση αυτή. Το πολιτικό φορτίο των επιθέσεων στα υπό κατάληψη σχολεία, ανακαλεί αναπόφευκτα στη μνήμη τον κοινωνικό δυϊσμό του μετεμφυλιακού κράτους: Όπως στην Ελλάδα του 1949 - 1967 κάθε μη δεξιά πράξη αντίληψη και στάση αναγόταν σε αντεθνική πράξη⁹¹, έτσι και η αντίθεση στην κυβερνητική εκπαιδευτική πολιτική το 1991 ερμηνευόταν ως

---

⁹⁰ Η σχετική βιβλιογραφία για τις παρακρατικές ομάδες και τη σύνδεσή τους με την δομή και την μορφολογία του μετεμφυλιακού κράτους είναι πλούσια. Ενδεικτικά βλ. Χρ. Βερναρδάκης – Γ. Μαυρή, *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα. Οι προϋποθέσεις της μεταπολίτευσης*, Εξάντας, Αθήνα, 1991, σελ. 171, Σπ. Σακελλαρόπουλος, *Τα αίτια του απριλιανού πραξικοπήματος. 1949 – 1967: Το κοινωνικό πλαίσιο της πορείας προς τη δικτατορία*, Λιβάνης, Αθήνα, 1998, σελ. 156 – 158, Ηλ. Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1946 – 1967*, Πατάκης, Αθήνα 2001, σελ. 261, 267 – 268, 270, του ίδιου, «Αναζητώντας το Κέντρο: Οι εκλογικές περιπλανήσεις μιας δεκαπενταετίας (1945 – 1961)», στο Γ. Αναστασιάδης – Π. Πετρίδης (επιμ.), *Γεώργιος Παπανδρέου. Η κρίση των θεσμών, οι κομματικοί σχηματισμοί και ο πολιτικός λόγος*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1990, σελ. 272, 282, J. Meynaud (με τη συνεργασία Π. Μερλόπουλου – Γ. Νοταρά), *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα 1946 – 1965*, τόμ. Α', Σαββάλας, Αθήνα, 2002 (α' έκδ. 1966), σελ. 386 – 412, Γ. Κατηφόρης, *Η νομοθεσία των βαρβάρων*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1975, σελ. 32 – 33, Σπ. Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τόμ. Δ', Παπαζήσης, Αθήνα, 1978, σελ. 159 – 160, 181 – 182, 206 – 207, 252 - 274, Δ. Παπαδημητρίου, *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*, ό.π., σελ. 219 – 279, Γ. Αναστασιάδης, *Το παλίμψηστο το αίματος. Πολιτικές δολοφονίες και εκτελέσεις στη Θεσσαλονίκη (1913 - 1968)*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2010, σελ. 295 - 305, Στρ. Δορδανάς, *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη. Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945 - 1974*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 2011, σελ. 303 - 351, Γ. Κάτρης, *Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα 1960-1970*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1974, σελ. 73 - 78, 80 - 81, "Ιός της Κυριακής", "Παρακράτος στη Θεσσαλονίκη. Οι γαμπροί του Θερμαϊκού", ό.π.

⁹¹ Σπ. Σακελλαρόπουλος, *Τα αίτια του απριλιανού πραξικοπήματος. 1949 – 1967: Το κοινωνικό πλαίσιο της πορείας προς τη δικτατορία*, ό.π., σελ. 160.

υποκινούμενη και ενάντια στα συμφέροντα των μαθητών.⁹² Υπό αυτή την έννοια, οι στόχοι της ομάδας "κρούσης" της τοπικής ΟΝΝΕΔ τον Ιανουάριο του 1991, φέρουν έντονες ομοιότητες με τους στόχους των διαφόρων παρακρατικών ομάδων της μετεμφυλιακής Ελλάδας, που "σαν μόνο σκοπό δράσης τους, είχαν τη δημιουργία ενός κλίματος τρομοκρατίας και βίαιης συμμόρφωσης των πολιτών προς τις κυβερνητικές επιταγές".⁹³ Αν επιπλέον εκλάβουμε τη οργανωμένη προσπάθεια ανακατάληψης των σχολείων ως ένα δείγμα "άσκησης εξουσίας", έξω από κάθε μορφή θεσμικού και κοινωνικού ελέγχου⁹⁴, οι συνάφειες με τα παρακρατικά μορφώματα της μετεμφυλιακής περιόδου, γίνονται ακόμα πιο πυκνές. Επίσης, κρίσιμοι παράγοντες που επηρέασαν την πολιτική κουλτούρα και συμπεριφορά της μεταπολιτευτικής περιόδου, εντός της οποίας εντάσσεται η δράση της "ομάδας κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας, όπως η κομματική πόλωση, η εμμονή σε πελατειακές πρακτικές και ο κρατικός παρεμβατισμός σε όλες τις πτυχές της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, έχουν τις ρίζες τους στην μετεμφυλιακή Ελλάδα.⁹⁵

Τις συνδέσεις εξάλλου μεταξύ της υπόθεσης Τεμπονέρα και ανάλογων μετεμφυλιακών εμπειριών, είχαν καταδείξει προ δεκαπενταετίας, οι συντάκτες του Ιού της Ελευθεροτυπίας: "Ο νεκρός δεν ήταν απολίτικος αλλά μέλος αριστερής οργάνωσης (Εργατικό Αντιϊμπεριαλιστικό Μέτωπο), δε βρέθηκε στο χώρο του φονικού τυχαία αλλά για να προστατέψει τους καταληψίες μαθητές του από την επιδρομή των παρακρατικών, δε σκοτώθηκε σε τυχαίο συμβάν αλλά στα πλαίσια μιας εκτεταμένης ημιστρατιωτικής επιχείρησης που συντονιζόταν από τις κατά τόπους νομαρχίες με σκοπό τη "δυναμική ανακατάληψη" των σχολείων. Την επαύριο της δολοφονίας, χιλιάδες πολίτες είδαν να αναβιώνει μπροστά τους η υπόθεση Λαμπράκη".⁹⁶

---

⁹² "Ιός της Κυριακής", "Μέρες του '91", *ό.π.*

⁹³ Σπ. Σακελλαρόπουλος, *Τα αίτια του απριλιανού πραξικοπήματος. 1949 – 1967: Το κοινωνικό πλαίσιο της πορείας προς τη δικτατορία*, *ό.π.*, σελ. 167.

⁹⁴ Δ. Χαραλάμπης, *Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός. Η εξωθεσμική συναίνεση στο ελληνικό πολιτικό σύστημα*, Εξάντας, Αθήνα, 1989, σελ. 180 - 182.

⁹⁵ Δ. Σωτηρόπουλος: "Η εγγαστρίμυθη εξουσία: Κοινωνία πολιτών και κεντρικό κράτος στην Τρίτη Ελληνική Δημοκρατία", στο Χρ.Λυριντζής - Ηλ. Νικολακόπουλος - Δ. Σωτηρόπουλος (επιμ.), *Κοινωνία και Πολιτική: Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας 1974 - 1994*, *ό.π.*, σελ. 119 - 138, Δ. Χαραλάμπης, *Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός. Η εξωθεσμική συναίνεση στο ελληνικό πολιτικό σύστημα*, *ό.π.*, σελ. 239 - 325, Ηλ. Νικολακόπουλος, *Η Καχεκτική Δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1946 – 1967*, *ό.π.*, σελ. 33 - 36, 160, Χρ. Βερναρδάκης - Γ. Μαυρής, *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα. Οι προϋποθέσεις της μεταπολίτευσης*, *ό.π.*, σελ. 205, 225 - 230,

⁹⁶ "Ιός της Κυριακής", "Καταστολή και μεταπολίτευση. Οι αόρατοι νεκροί της δημοκρατίας", Ελευθεροτυπία, 21/7/1996, <http://www.iospress.gr/ios1996/ios19960721a.htm>.

Οι προ εικοσαετίας καταγγελίες για προσπάθειες συγκάλυψης από τον κυβερνητικό μηχανισμό των συνθηκών της δολοφονίας,⁹⁷ όσο και οι πολύ πρόσφατες καταγγελίες δικαστικού λειτουργού για παρεμβάσεις και προσκόμματα στην υπόθεση Τεμπονέρα⁹⁸ δεν έχουν διερευνηθεί πλήρως και αποτελούν αντικείμενο δικαστικής και όχι ιστορικής έρευνας. Εντούτοις, εντασσόμενα στο παραπάνω πλαίσιο ανάλυσης, βοηθούν στην κατανόηση του παραπάνω παραλληλισμού.

Εν τέλει, τα ερώτημα που τέθηκαν, είναι πολλαπλά: Πως μπορεί να ερμηνευθεί ο χαρακτήρας και η μορφολογία της βίας της "ομάδα κρούσης" της ΟΝΝΕΔ Αχαΐας (με τελικό αποτέλεσμα μια πολιτική δολοφονία), να συνδεθεί με τη φυσιολογία και τη δράση της, να ενταχθεί στις δοσμένες συνθήκες της Μεταπολίτευσης και της πόλης της Πάτρας, να περιγραφεί το αφηγηματικό χνάρι που άφησε στη συλλογική μνήμη και να συνδεθεί με τις ιστορικές εμπειρίες του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού. Το παρόν άρθρο συνεπώς, με τις όποιες ατέλειές του, προσπαθεί να συμβάλει στην κατεύθυνση αυτή.

---

⁹⁷ Στη συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου Πατρέων, αμέσως μετά το θάνατο του Ν. Τεμπονέρα, δημοτικοί σύμβουλοι κατήγγειλαν επιχείρηση συγκάλυψης της υπόθεσης από τον Νομάρχη Αχαΐας, Νικόλαο Τάγαρη και στελέχη του υπουργείου Δημόσιας Τάξης και της ΕΛ.ΑΣ (*Πελοπόννησος*, 10/1/1991). Λίγες ημέρες μετά, οι δικηγόροι της οικογένειας Τεμπονέρα προέβησαν σε καταγγελίες για καθυστέρηση της έρευνας από την αστυνομία (*Πελοπόννησος*, 13/1/1991). Στη συνέχεια ο Δήμαρχος Πατρέων έκανε λόγο για πρόθεση συγκάλυψης των συνθηκών της δολοφονίας (*Πελοπόννησος*, 16/1/1991). Το ίδιο διάστημα, η Α΄ ΕΛΜΕ Αχαΐας, με κείμενό της κατηγόρησε ευθέως τον Νομάρχη, ότι έδωσε το έναυσμα στην ομάδα Καλαμπόκα, να επιτεθεί στα υπό κατάληψη σχολεία, μετά από σύσκεψη των διευθυντών των σχολείων, που πραγματοποιήθηκε υπό τη διεύθυνσή του (*Η Ημέρα*, 14/1/1991). Ο Ν. Τάγαρης το διέψευσε, με το επιχείρημα ότι η επίμαχη σύσκεψη τελείωσε μετά την ανακατάληψη του 3ου Γυμνασίου - Λυκείου από την ομάδα της ΟΝΝΕΔ (*Πελοπόννησος*, 15/1/1991). Οι καταγγελίες για προσπάθεια συγκάλυψης των γεγονότων πλήθυναν το επόμενο διάστημα.

⁹⁸ Σύμφωνα με δημοσίευμα της ειδησεογραφικής ιστοσελίδας thebest.gr, με υπόμνημα που κατέθεσε σε Εισαγγελέα Εφετών τον Σεπτέμβριο του 2011, ο εν ενεργεία δικαστικός λειτουργός, υποστηρίζει ότι δέχθηκε παρεμβάσεις και προσκόμματα από δικαστικούς λειτουργούς και στελέχη της Νέας Δημοκρατίας στη διερεύνηση της δολοφονίας του Ν. Τεμπονέρα, που είχε αναλάβει. Ο ίδιος παραλλήλισε την υπόθεση Τεμπονέρα, με την υπόθεση της δολοφονίας του Χρήστου Λαμπράκη. Βλ. "Πάτρα: Δικαστής αποκαλύπτει παρεμβάσεις στις υποθέσεις Τεμπονέρα και τοκογλυφίας", <http://www.thebest.gr/news/index/viewStory/91915>.